STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 04460

MOSHEH'LES KINDERYORN

David Kassel

•

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

№ 6. דינעזאָן - שול - פאַרלאַג.

יוגנט - ביבליאטעק.

דור קאסעל.

משה'לעס קינדעריארן.

אַרויסגעגעבן

פון „צענטראַלן דינעזאָן-שול-קאָמיטעט"

וואַרשע, תרפ"א.

BIBLJOTEKA DLA MŁODZIEŻY
:: :: :: DAWID KASSEL :: :: ::
:: MOJSZELES KINDERJORN ::
Wydawnictwo Szkolne im. Dynesona
:: :: :: Warszawa — 1921. :: :: ::

:: Druk. „FENIKS", R. Wileńskiego, Graniczna 14. ::

זיבעטעס קאַפּיטל.

אַ ליבער, אַ זיסער, אַ מחייה'דיקער טאָג איז שבת! שבת רוען ערד און הימל, וואַלד און טייך, גראָז און בוים, מענטש און חיה און אפילו דער בורא־עולם רוט. שבת איז אַ לאַנגער און אַ גאָלדענער טאָג, פּונקט ווי גאָט וואָלט איינגעפּאַסט אין הימל אַ נייע זון, אַ שבת'דיקע זון מיט נייעם ליכט און וואָלט צוגעגעבן דעם טאָג נאָך שעה'ן. שבת קלינגט אַ זיסע שטילקייט פון איין עק וועלט ביז דעם צווייטן, אַ שטילקייט וואָס מאַכט ווייך אויף דער נשמה און ציט־אַרויף אַ לייכט־פריינטלעכן שמייכל ביי אַלעמען אויף די פּנימ'ער, אפילו ביי די גויים. שבת זעען־אויס די גויים ווי ייִדן, און אָרימעלייט ווי נגידים. שבת זענען נישטאָ קיין גנבים און קיין שלעכטע מענטשן, און אין אַ פרעמדער שטוב קאָן מען אַריין פּונקט ווי אין אַן אייגענער. שבת ווייזט־אויס די שטאָט ווי איין הויז מיט איין משפּחה, און די גאַס — ווי אַ לאַנג צימער אין דעמדאָזיקן הויז. שבת קאָן מען פילן דאָ, אויף דער וועלט, ווי עס איז געוואָרן ליידיק און קאַלט דער גיהנום אויף יענער וועלט, און אַז מען זאָל אויפהייבן די אויגן, קאָן מען זען,

ווי רשעים שפּאַצירן־אַרום מחנות'ווייז איבער די בלאָע וועגן פון הימל און ציען־אָפּ דעם אָטעם און רוען זיך אויס פון זייערע גיהנום־יסורים. שבת גלעט די זון די באַקן און זי באַהעפט זיך מיט דער נשמה. און עס ווילט זיך נישט שרייען, און עס ווילט זיך נישט בייזערן, און עס ווילט זיך נישט טראַכטן קיין האַרבע און שווערע מחשבות, ווי זונטאָג אָדער אַן אַנדער טאָג אינדערוואָכן. רוהיק, מנוחה'דיק, האַרציק, שבת'דיק ווילט זיך זיין, ווי דער בוים, ווי דאָס גראָז אָדער ווי דאָס שבת־וועלכעלע אין טייך. אַלץ איז באַצויגן מיט א שבת־שמייכל און מיט שטילן שבת־ליכט. שבת, שבת, שבת — טריפט פון די ביימער און פון אַלע פיר עקן וועלט. שבת, שבת, שבת — גלעט די לופט, און די שטראַלן צע־לייגן זיך אין דער נשמה, ווי די העלסטע און די דינסטע מאַי־קלאַנגען.

אָבער אויף דעמדאָזיקן גאָלדענעם טאָג מוז מען וואַרטן גאַנצע זעקס טעג, און משה'לען פּלאַצט טיילמאָל די געדולד. אין זיינע קינדערשע פּרעטענזיעס צו גאָט איז אפשר די סאַמע גרעסטע פּרעטענזיע די, — פאַרוואָס האָט גאָט באַשטימט בלויז איין טאָג שבת? וואָלט דען נישט גלייכער געווען, אַז שבת זאָלן זיין צוויי טעג אָדער דריי און אפשר די גאַנצע וואָך? וואָרום וואָס פאַר אַ רעה וואָלט גאָט געהאַט דערפון, ווען אַלע מענטשן זאָלן רוען און איבער דער וועלט זאָל זיין צעגאָסן איין שבת־לופט און איין שבת־שמייכל?

שווער צו פאַרשטיין גאָטס דרכים און מען מוז שווייגן, מסתמא ווייס גאָט בעסער וואָס ער טוט. אָבער פאַרוואָס קאָן זיך נישט באַרוהיקן דאָס הערצל און פאַרוואָס בונטעוועט דאָס יונגע מוח'ל? זעקס שלעכטע טעג האָט גאָט געגעבן און בלויז איינעם אַ גוטן. פאַרוואָס? וואו איז דער ענטפער דערויף?

אויף דערדאָזיקער פּרעטענזיע קריגט ער אָבער קיין ענטפער נישט, און ער מוז זיך באַנוגענען מיט דעם איינעם טאָג, ווי עס באַנוגענען זיך, נישט ווילנדיק, אַלע דערוואַקסענע. באַלד נאָך וואַרמעס שיטן זיך אַרויס פון די קליינע הייפלעך יידן, ווייבער און קינדער, און אַלע שפּאַצירן אויף די הילצערנע טראָטוואַרן,

פאַרביי די הייפלעך, לאַנגזאַם און שטיל, אָן ווערטער, פאַרטראַכט מיט שטילע שבת־מחשבות; און עפּעס ענלעכעס איז פאַראַן צווישן זיי און די הייזלעך און די איינציקע ביימלעך, וואָס זעען זיך וואו־נישט־וואו: אַלץ איז צונויפגעגאָסן אין איין מנוחה. און לאַנגזאַם שיטן זיי זיך אָן אויפהער פון די הייפלעך אויף די שמאָלע טראָטוואַרן און רוהיק פינטלען זיי אין דער לענג פון גאַס, אין דעם גאָלד פון טאָג.

און לאַנגזאַם שפּאַצירט אויך משה'לע מיט שיינדעלען. זיי גייען ווייטער און ווייטער מיט דער אייגענער טאָטערשער גאַס, וואָס ליגט הינטער די פרייע ברייטע פעלדער, ווי אַן אָרעמע קינד נעבן ליכטיקע גרויסע זאַלן. פון די זייטיקע פעלדער, אַרומגעצוימט מיט לאַנגע הילצערנע פאַרקאַנעס, וועיעט אויף זיי דער קילער ריח פון ראָסאַדע און יונגע מערעלעך. הויך אונטער'ן הימעל דרייען זיך שוועלבעלעך, פייפן אַזוי ווי מיט מעטאַלישע פייפעלעך און מאַכן דעם איינדרוק, ווי זיי וואָלטן נישט געפלויגן נאָר לייכט געשליידערט געוואָרן, ווי קיילעכלעך, פון אַ נישט־געזעענער האַנט. אויף זיי קוקנדיק, צעלאָזן זיך אויך די גראָע צעבלאָזענע ווערבייטשיקעס: זיי וואַרפן זיך אויך אין לופטן אַריין, ווי גוטע שווימער אין אַ טיף וואַסער, האַסטיק און פריילעך, און שיקן פון וועג איינציקע ליכטיקע טרעלן.

ביים טייך בלייבט שטיין די טאָטערשע גאַס און גייט נישט ווייטער. ביי די גאָלדיק־זאַמדיקע ברעגעס ציט זיך דאָס וואַסער פון טייך ווי צוויי שנירעלעך, און אינמיטן גייען קליינע, זילבערנע וועלכעלעך, פונקט ווי געשליפענע, און שטויסען איינע די אַנדערע און שפּילען מיט פאַסעקלעך זון, פונקט ווי זיי וואָלטן געשלונגען שטיקעלעך גאָלד.

דאָ, אַז מען גייט־אַריבער דעם טייך, הייבט זיך אָן דאָס שענסטע, וואָס משה'לע האָט ביז אַהער געזען אין זיין לעבן: עס הייבט זיך אָן ל ו ד אַ מ ע נ ט. דאָס איז אַ גרויסע לאָנקע, באַשאָטן מיט אַלערליי בלימעלעך, פונקט ווי אַן אויסגענייטע דעקע. איבער דער לאָנקע הענגט אַ גאָלדענער שבת און איבער'ן שבת — אַ בלאָער הימל מיט אַ זון אינמיטן. רעכטס שטייט דעם גלח'ס

גאָרטן מיט אַ לאַנגער שורה ליפּעס ביים שוואַרצן פּאַרקאַן, און דידאָזיקע ליפּעס זענען אַזוי הויך, אַז זיי צעטיילן דעם הימל אויף צוויי העלפט. און דאָרט, ווייט, לינקס, פּונקט קעגנאיבער דעם גלח'ס גאָרטן, ליגן באַגראָזטע ערד־הייזלעך, און אַ קליינ־טשיק סאָלדאַטל, פּונקט ווי אַ צאַצקע, אין אַ ווייס העמדל, שפּאַ־צירט־אַרום מיט אַ ביקס אויפ'ן אַקסל. דער דערבייאיקער טייך גייט רואיק און שטרענג זיין וועג מיט אַ קילן אָטעם און דער בלאָער הימל שוועבט־מיט מיט זיינע קלאָרע וואַסערן. אויבן הימל, אין טייך הימל, און ביידע קוקן זיך איבער ווי אַ טאַטע מיט אַ זון: דער הימל—טאַטע, דאָס טייכל—זון.

משה'לע מיט שיינדעלען גייען ווייטער און ווייטער אין דער לאָנקע אַריין. פון יעדן בלימל שלאָגט אַ באַזונדער ריח און דאָס גראָז דערגרייכט ביז צו די קני. זיי זענען מיד פון זון־ליכט, פון בשמים־ריחות און פונ'ם גרינעם גראָז־פּאַרב. זעצן זיי זיך אַנידער און דערשפּירן אַ מחייה'דיקע וואַרעמקייט, וואָס גייט פון דער ערד דורך די גראָזן און בלומען. און מיט יעדן טראָפּעלע בלוט פילן זיי, אומבאַוואוסטזיניק, אַזוי ווי חיה'לעך, אַז אויף דער וועלט איז גוט צו לעבן, אַז זיי זענען אַ טייל פון הימל, פון טייך און פון די גראָזן און אַז זיי זענען אויך אַ טייל פון גאָט, וואָס האָט עס אַלץ באַשאַפן.

גוט איז צו זיין אַ משה'לע און אַ שיינדעלע אין אַזאַ שבת, אויף אַזאַ לאָנקע, נעבן אַ לאַנגן זילבערנעם טייך, וואָס ציט זיך ווי אַ לעבעדיקער, אַ שטיל־רעדנדיקער, מיט שטיקער הימל אויף זיינע קליינע שפּילנדיקע וועלעכלעך. דאָס קינדער־פּאָרל פינטלט לייכט און באַוועגלעך אין דעם גרויסן דרויסן גאָלד, און אין זייערע אייגעלעך שלאָגט זיך אָפּ די ז'ן און די מנוחה פון שבת. גאָט אַליין, וואָס רוט אַ גאַנצן שבת, קוקט־אַרויס פון זייערע אייגעלעך. ביידע לייגן זיך אינ'ם שמעקעדיקן גראָז און קוקן, ווי בינען לויפן מיט אַ באַסיקן ברומען פון איין ביימעלע צו אַ צווייטס, ווי מחנות פליגן שטיפן אין זון און ליכט, און ווי הויך אונטער'ן הימל דרייען זיך שוועלבעלעך, ווי אין אַ טאַנץ, און פייפן ווי מיט מעטאַלישע פייפעלעך. סאַמע איבער זייערע קעפּ שווימען־אַרום

קרעם-פאַרביקע שמעטערלינגען, פונקט ווי געמאָלטע, און זייערע פליגעלעך זענען ענלעך צו אַ האַלדז-באַנד. פון ווייטן טרינקט זיך אינ׳ם גראָז און בלומען אַ קורצפּיסיקער הונט און זיינע צוויי שוואַרצע פייכטע גליקלעכע אויגן, מיט וועלכע ער קוקט זיך אַרום, וואו אַ שפרונג צו מאַכן, ברענען פון ווייטן ווי צוויי שוואַרצע פייערלעך. צו אַ קליין הילצערן בריקל,ביים טייך, איז צוגעבונדן אַ ווייס שיפעלע און לאַנגזאַם גליטשט עס זיך אַוועק פון ברעג און קומט צוריק, גליטשט זיך אַוועק און קומט צוריק, פונקט ווי אין אַ שפּיל, און נישט ווייט שטייט אַ יונג גימנאַזיסטל, אָן אַ היטל, אין אַ ווייס העמדל, און האַלט אומבאַוועגט אַ לאַנגע ווענדקע אין דער האַנט. פון צייט-צו-צייט ציט ער אַרויס אויף זיין דינעם פאָדעם אַ צאַפּלדיק פאַסעקל זילבער און באַלד נאָכדעם טוט אַ פייף דער פאָדעם אין לופטן און פאַלט צוריק אין וואַסער אַריין. טריט-ביי-טריט, פונקט ווי איבער אַ גלאַט שמאָל ברעטל, גייט פון בערגל, נעבען גלח׳ס גאָרטן, אַ הויך בלאָנד קריסטלעך מיידל מיט אַ האַנטוך אויף די אַקסלען: אין לייכטע שוואַרצע שיכעלעך און שניי-ווייסע זאָקן גייט זי, מיט געמאָסטענע טריט, צו יענעם ווייסן הייזעלע, וואָס שטייט אויף שיטערע פאַליעס אין טייך. עטוואָס שפעטער דערהערט זיך אַ לייכט וואַסער-געראויש, און אַז מען קוקט זיך צו אַהין, זעט מען ווייסן שוים און אַ ראָז שטיקעלע לייב...

— משה׳לע, — זאָגט שיינדעלע פּלוצלינג, — פאַרמאַך די אויגן, וועסטו זען גאָלדענע פייגעלעך...

און אַז משה׳לע ענטפערט נישט, רוקט זי זיך צו איר בעקל צו זיינס און פרעגט:

— משה׳לע, מיר וועלן שטענדיק זיין אַזוי גוט?

— ווי?

— ווי איצט.

— מיינסט, ווי אַ שוועסטער מיט אַ ברודער?

— ווי אַ שוועסטער מיט אַ ברודער.

— שטענדיק.

— און אַלעמאָל וועלן מיר זיין צוזאַמען?

— אַלעמאָל.

שיינדעלע מאַכט־צו די אייגעלעך און לייגט־אַוועק דאָס וואַרעמע בעקעלע אויף זיין האַלדז.

— און, משה'לע, — פרעגט זי ווייטער מיט צוגעמאַכטע אויגן און אָטעמט אים אויפ'ן האַלדז, — וואָס וועלן מיר טאָן, אַז מיר וועלן זיין גרויסע?

— מיר וועלן... מיר וועלן וואוינען אין אַ וואַלד.

— אַליין?

— אַליין...

— גאָר אַליין?

— אַליין. ניין, מיר וועלן מיטנעמען זלמנ'ען...

— און די מאַמען...

— און די מאַמען.

— און דעם טאַטן...

— און אפילו חייקל'ען... דעם משוגע'נעם...

— און חייקל'ען.

— אַלעמען?..

— ניין, מיר וועלן זיין אַליין...

— האָסט דאָך ערשט געזאָגט, אַז אַלעמען?

— ניין, אַליין...

— בלויז מיר ביידע?

— מיר ביידע... שיינדעלע, מיר ביידע...

שיינדעלע הייבט־אויף דעם קאָפּ און פאַרטראַכט זיך מיט דער גרעסטער אָנשטרענגונג. דער גאַנצער הימל ווערט קליין, ווי אַ פּינטעלע, און פאַרקלייבט זיך צו איר אין די אויגן אַריין.

— משה'לע, — פרעגט זי, — איז נאָך לאַנג צו וואַרטן?

— ניין...

— וויפיל יאָר?

— וויפיל יאָר? — משה'לע פאַרטראַכט זיך און קאָן בשום אופן נישט באַרעכענען. — אָבער דו ווייסט? — רוימט ער איר איין אויפ'ן אויער, — מיר וועלן זלמנ'ען פאָרט נעמען צו אונדז. ער וועט וואוינען מיט אונדז צוזאַמען און וועט אונדז דערציילן

מעשה׳לעך... ער האָט אַזויפיל מעשה׳לעך... זלמנ׳ען מוזן מיר נעמען.

— אָבער ווען וועט עס זיין? — צוקן שיינדעלען די ליפּלעך פון אומגעדולד.

דער גימנאַזיסט ציט אַרויס פון וואַסער אַ צאַפּלדיק פאַסעקל זילבער; דאָס הויכע בלאָנדע מיידל גייט־צוריק פון באָדן זיך מיט׳ן האַנטוך אויפ׳ן אַקסל און מיט דיזעלבע געמאָסטענע טריט. דאָרט, ווייט, אַרום די באַגראָזטע ערד־הייזעלעך שפּאַצירט נאָך אַרום דאָס קלייניטשקע סאָלדאַטעלע, פּונקט ווי אַ צאַצקע, אין אַ ווייס העמדל מיט אַ ביקס; אונטער׳ן הייסן ליכטיקן הימל דרייען זיך, שווערבעלעך, ווי אין אַ טאַנץ, און נאָנט צו דער ערד פלאַטערן אין לופטן קרעם־פאַרביקע שמעטערלינגען, מיט פליגעלעך, ענלעך צו האַלדז־בענדלעך. נאָר אַז מען מאַכט־צו די אויגן, זעט מען באמת גאָלדענע פייגעלעך, דערנאָך רויטע, בלאָע, גרינע און דערנאָך טויזנטער פייערלעך, וואָס צוקן און לעשן זיך און צינדן זיך אָן פון דאָסניי. און אויפ׳ן האַרץ איז לייכט, וואַרעם און ליכטיק, פּונקט ווי דאָרט וואָלט געזעסן אַ שטיק זון, אַ טייל פון דער זון, וואָס גליטשט זיך איבער דעם בלאָען שבת׳דיקן הימל.

אַז די קינדער הייבן זיך־אויף פון גראָז, רויטלט זיך שוין דער הימל, און די זון, ווי אַ גרויסער טעלער, אָנגעגאָסן מיט בלוט, נידערט פּאַמעלעך אַראָפּ, פּונקט ווי זי וואָלט זיך געוואָלט אַרונטערגליטשן אונטער דער ערד. און וואָס ווייטער זי נידערט, אַלץ רויטער ווערט דער הימל, וואָס זעט־אויס ווי רויט גלאָז, הינטער וועלכן עס פלאַקערט אַ העלעש פייער. אָבער אין דער פאַרטראַכטער לופט פאַכן שוין די טונקל־זיידענע פליגלען פון פאַרנאַכט.

די קינדער גייען־אַרויס פון דער לאָנקע, וואָס ענדיקט זיך מיט איין בערג ביים סאַמע הימל, דאָרט וואו עס פאַרגייט די זון. דערדאָזיקער בערג איז פאַרגאָסן מיט רויטן ליכט, ווי מיט רויטן וויין. איבער׳ן קאָפּ טראָגן זיך שוין די ערשטע פלעדערמייז מיט אַזאַ אימפּעט, פּונקט ווי געוואָרפענע שטיינדלעך פון אַ שרעק־

לעכער הייך. אָבער אויך אַזוי שנעל באַוועגן זיך אונטער'ן הימל די שוועלבעלעך, וואָס דערפייפן איצט זייער לוסטיק און פריילעך ליד. זיי פייפן און טאַנצן אין דערלופטן, ווי קליינע שוואַרצע מלאכים'לעך אַנטקעגן דעם הייסן דורכזיכטיקן בלוט פון דער אונטערגייענדיקער זון.

שיינדעלע גייט משה'לען ביי דער זייט, און אין אירע ברוינע שוואַרצאַפּלען ברענען צוויי רויטע פינטעלעך. רויטע שטראַלן פלאטערן איר אויפ'ן קליידל, אויף אַ באַק און אויף איין זייט העלדזל. משה'לע קוקט זי שווייגנדיק אָן. און בעת מעשה פילט ער, אז דאָס איז אַ שוועסטערל, אַ שוועסטערל נישט פון איין טאַטן און מאַמען, וואָס איז אָבער אומפאַרשטענדלעך ליבער פון אַ טאַטן און מאַמען און ליבער פון אַלץ אין דער וועלט. דאָס איז אַ שוועסטערל, וואָס איז אַ טייל פון אים. איר בלוט איז זיין בלוט, איר האַרץ איז זיין האַרץ, און ווען ער זאָל זי פאַרלירן, וואָלט ער אויך פאַרלוירן דאָס טאָג־ליכט פון די אויגן. ער וואָלט דעמאָלט בלינד געוואָרן אויף די אויגן און אויפ'ן האַרץ.

— שיינדעלע... — זאָגט ער — אויב דו ווילסט, וועלן מיר מאָרגן אויך גיין אַהער.

— אָבער מאָרגן איז דאָך נישט שבת, — קוקט אים שיינדעלע טיף אין די אייגלעך אַריין, ווי אַ גרויסע.

— נו איז וואָס? זונטיג טאָר מען דען נישט? — נעמט ער זי אָן ביים הענטל.

— אָבער זונטיג זענען דאָך שלעכט די גויים... — רוקט זי זיך נענטער צו אים.

משה'לע ווייס נישט וואָס צו ענטפערן דערויף. אָבער באַלד שפּרינגט זי איבער גאָר אויף אַן אנדער ענין און גיט אַ פרעג מיט אַן אינערליכן שמייכל, ווי אַ מענטש וואָס וויל לאַכן פון גליק און האַלט זיך איין:

— משה'לע, וואָס האָסטו ליבער פון אַלץ אין דער וועלט?

פאַרטראַכט ער זיך עטוואָס און ענטפערט שטיל:

— שוועלבעלעך...

— שוועלבעלעך, — חזר׳ט שיינדעלע איבער און זוכט זיי אויפ׳ן הימל מיט פאַרגלייסטע אייגלעך — שוועלבעלעך...

פאַרטראַכט און פּאַמעלעך לעשט זיך דער שבת, ווי אַ גרויס הויך ליכט, וואָס דערברענט ביז׳ן סוף. די לעצטע פלאַם, דער לעצטער שיין ציטערט אין דער פאַרטראַכטער לופט. אין די ווינקעלעך הימל טוקט ער זיך בלאַס, ווי ער וואָלט זיך געזעגנט מיט דער ערד, פונקט ווי אַ בלאַס מיידעלע וואָלט זיך צעזעגנט מיט אַ הייסער און רוישיקער משפּחה. נאָך אַ קוק, נאָך אַ קוק און—אַדיע אויף אַ גאַנצע וואָך. אַהין, וואו די זון איז אַוועק, גייט אויך אַוועק דער הייליקער שבת. אין גאַס שפּירן זיך שוין די האַרבע סימנים פון נישט=ניחא׳דיקן אינדערוואָכן. אַנדערש זעען אויס די ייִדן און מיט בייזע בליקן קוקן די פענסטערלעך פון די הייזלעך, און אַז מען הייבט=אויף די אויגן זעט מען, ווי אויף די גראָע אומעטיקע וואַנט פון די הימלען גייען=אום מחנות׳ווייז רשעים. זיי גייען, ווי אַרעסטאַנטן, אין גיהנום אַריין מיט אַראָפּגעלאָזטע קעפּ, ווי פאַר׳משפּט׳ע, מיט פאַרדריקטע ליפּן, ווי מענטשן וואָס דאַרפן באַלד איבערלעבן די גרעסטע און שווערסטע יסורים, און אַז מען זאָל גוט אָנשטרענגען דאָס אויער, קאָן מען הערן ווי עס גרילצן שווער די גרויסע גיהנום=טירן. צי ווער אַמאָל משה׳לע אויך אַריין אין דידאָזיקע גרויסע גיהנום=טירן? עס באַפאַלט אים אַ שוידער איבער׳ן גאַנצן לייב.

גייענדיק לאַנגזאַם מיט שיינדעלען אַקסל צו אַקסל, מיט דער לאַנקע אין האַרצן און מיט דעם גאָלדענעם שבת=הימל אין דמיון, פאַרגעסט משה׳לע, אַז מען באַדאַרף דאַווענען מעריב, ווי ער פאַרגעסט אַז מען באַדאַרף עסן, און אָט זעט ער, ווי עס לויפן ייִדן פון מעריב — גראָע, שטומע, אייליקע און וואָכעדיקע, און פאַרשווינדן אין די שמאָלע טונקעלע הויפן, ווי אין טיפע אָפענע מיילער. און באַלד לויפן זיי צוריק פון די הייפלעך, פונקט ווי אויסגעשפּייטע, מיט קלינגענדיקע שליסלען אין די הענט, און איבער דער גאַנצער לענג פון דער גאַס ווערן מיט אַמאָל געעפנט קליינינטשקע קרעמעלעך, באַלויכטן מיט קליינע פאַררויכערטע

לעמפּעלעך, און אין דעם מאָגערן שיין פון דידאָזיקע לעמפּלעך קוקען געבעכדיק אַרויס שטיקלעך קעז, אַלטע בייגל, הערינג...

דאָס זענען די סאַמע שווערסטע און ביטערסטע מינוטן אין משה'לעס יוגנט, מינוטן וואָס מאַכן אים וואונדן אין דער נשמה, און זיין אומעטיקע מחשבה פרעגט מיט וויי: צו־וואָס באַדאַרף מען איינגאַנצן דעם שבת, וויבאַלד אַז ער לאָזט זיך אויס אַזוי וואָכעדיק, גראָ און אומעטיק?

אין די קליינע הייזלעך פינטלען, ווי געלע פלעקן, די אָנגעצונדענע לאָמפּן; אויפ'ן הימל רוקן זיך כמאַרעס, ווי שוואַרצע בערג, און אַ קאַלטער ווינט שניידט ראַפּטום דורך די לופט. פּלוצלינג הייבט אָן פאַלן אַ רעגן, אָהן הכנות, אָהן זומערדיקע דונערן און בליצן, אַ דראָבנער הערבסט־רעגן מיט קאַלטע טראָפּנס, וואָס שיטן זיך פויל אויף דער ערד מיט איין קלאַנג — זיפּ־זיפּ זיפּ... נאָכ'ן הייסן גאָלדענעם שבת קומט עפּעס אויס משונה אַט דער קאַלטער ווינט מיט די שוואַרצע כמאַרעס אויפ'ן הימל און מיט'ן דראָבנעם איינטאָגיקן הערבסט־רעגנדל, פּונקט ווי זיי אַלע צוזאַמען וואָלטן זיך פון ערגעץ אָפּגעריסן און געקומען אַהער אָן שום צוזאַמענהאַנג מיט דער נאַטור. צי האָט עמעץ אויפ'ן הימל נישט קאַליע געמאַכט די מאַשין פון ווינט און רעגן, אויס פאַרדרוס וואָס דער ליבער שבת ענדיקט זיך? צי האָט עס נישט געטאָן אַמאָל אַ רשע, וואָס איז געגאַנגען מיט אַ פאַרביטערט האַרץ אין גיהנום אַריין? אָדער אפשר איז דער בורא אַליין אומעטיק געוואָרן און האָט אַוועקגעמאַכט מיט דער האַנט די וואַרעמקייט מיט דער שיינער זומער־נאַכט און האָט אָנגעשיקט אויף דער וועלט קאַלטן ווינט און הערבסטרעגן?..

נאָר משה'לע ראַטעוועט זיך פון די אָפּענע קרעמעלעך און פון בייזן אינדערוואָכן און פון הערבסט־רעגנדל און פון דער אייגענער שווערער עבירה, וואָס ער האָט נישט געדאַוונט, — ביי־פאַיען אין דער ליבער היימלעכער שטוב, וואו עס שמעקט שטענדיק מיט דעם וואַרעמען אָנגענעמען ריח פון פרישן ברויט.

— איז אַז איז... וואַקסט פּלוצלינג אויס דער משוגע'נער

ברודער מיט שיינדעלעס אויגן און שמייכלט ווי אַ מענטש אָן אַ גאַל.

און ביי פּאַיען איז, ווי אַלעמאָל, פאַרלאָפן דאָס קליינע פּנימ׳ל מיט פריינטלעכע קנייטשעלעך. זי האָט נאָך נישט אויסגע־טאָן דאָס שבת׳דיקע קליידל, און דאָס טיכל אויפ׳ן קאָפּ מיט די צוויי עקן און דער קנופּ אונטער דער גאָמבע מאַכן זי אומגע־וויינלעך מוטערלעך און האַרציק.

— אַ, משה׳לע איז דאָ! — שרייט זי אויס און פאַרמערט נאָך בעת מעשה די אומצייליקע פריינטלעכע קנייטשעלעך אויפ׳ן פּנים און דערגענטערט זיך צו אים מיט יונגע גראָע אויגן, ווי ביי שיינדעלען, און מיט אַ געדיכטן ריח פון וואַרעמען ברויט: — זייער גוט! זייער גוט! וועסט עפּעס לייענען און דערנאָך — רוימט זי אים איין אויפ׳ן אויער — וועלן מיר עסן גוטע זאַכן...

משה׳לע לויפט באַלד אַהיים, כאַפּט דאָרט עפּעס אַ ביכעלע, וואָס ער האָט נישט לאַנג געקויפט און לויפט צוריק צו פּאַיען. און אָט זיצט ער שוין פאַר׳ן לאַנגן טיש, באַדעקט מיט דעם ווייסן שבת׳דיקן סערוועט און איז זיך מכין צו לייענען. אין דרויסן פאַלט דאָס דראָבנע הערבסט-רעגנדל, וואָס ווערט פּלוצלינג איבער־געריסן פון אַ שטאַרקן ווינט אַזוי, אַז מען הערט ווי אין קוימען נעמט קלאַפּן דאָס דעקל, אָבער אין שטוב איז ליכטיק און וואַרעם און היימלעך און עס שפּירט זיך שוין דער אָנהייב פון יענער גע־שפּאַנטער שטילקייט, וואָס קומט אַלעמאָל פאַר משה׳לעס לייענען.

אַכטעס קאַפּיטל.

פון מיינטוועגן זאָל ער פאָרן... — זאָגט דער טאַטע, שטייענדיק ביים פענסטער און אַריינקוקנדיק אין אַ נאַר־וואָס געקויפט ביכעלע מיט ראָזע פאָדערבלעטלעך.

דערהערט דידאָזיקע ווערטער, ווייס שוין משה׳לע זיכער, אַז ער פאָרט צו דער באָבען. דידאָזיקע באָבע, דעם טאַטנס מוטער, איז אַן אומבאַקאַנטע; משה׳לע האָט זי קיינמאָל נישט געזען, און דאָס ערשטע מאָל אין לעבן פאָרט ער צו איר. לויט משה׳לעס ידיעות איז זי אַלט דרייאונניינציק יאָר, מען רופט זי שרה און זי וואוינט ביי אַ פעטער אינ׳ם שטעטעלע ראַקוווקע, פינף מייל פון משה׳לעס שטאָט.

נאָר משה׳לען ווילט זיך פאָרן נישט צוליב דער באָבען. די באָבע איז בלויז אַן אויסרייד. משה׳לע וויל פאָרן צוליב הימל און פעלד, צוליב זון און וואַלד, צוליב דערפעלעך און ווינטמילן, צוליב דעם בעל־עגלה און זיין פערד און צוליב די פינף מייל, וואָס האָבן אין זיין דמיון קיין סוף און קיין אויסלאָז נישט, אַזוי אַז אין דידאָזיקע פינף מייל מוזן אוודאי אַיינגעפאַסט זיין ארץ־

ישראל און מצרים און אַמעריקע. פאָרן גאַנצע פינף מייל אַליין, אַ פריי ייִנגעלע, אָן טאַטע און מאַמע, אָן שטרענגע השגחה־אויגן, בלויז אין רשות פון הימל און ערד — דאָס איז דער גרעס־טער תענוג, וואָס אַ מענטש קאָן זיך פאָרשטעלן.

פאַראַן אפילו איין ווײ אין דעמדאָזיקן תענוג: ער וועט זיך באַדאַרפן שיידן מיט שיינדעלען. איז אָבער פאַראַן אויף דער וועלט אַזאַ שמחה, וואָס זאָל נישט האָבן אַ שטיקעלע צער אין זיך? פאָרן פאָרט ער אינגאַנצן אויף צוויי וואָכן, און אויב ביי דער באָבען וועט אים זיין פריילעך און היימלעך און ליב, וועט מסתמא די צייט זייער שנעל אַדורכלויפן, ווי ער ווייס עס פון זיין קינדערשער פראַקטיק, און אָט וועט ער ווידער זען שיינדעלען.

דאָס זעגענען זיך, דאָס ערשטע מאָל אין לעבן ז ע ג ע נ ע ן זיך, וואָס דאָס טוען אזוי אָפּט און מיט אַזאַ גאווה אַלע גרויסע, גייט־צו זייער געשווינט: פון טאַטן — אַ קאַלטע האַנט מיט אַ קורצן בליק, אָהן שהיות, אָבער ביי דער מאַמען צוקט די אויבערשטע ליפּ, ווי זי וואָלט זיך מכין־געווען צו וויינען. דער מאַמען איז שטענדיק שלעכט. זי האָט שטענדיק גרייט אַ שטומען קוואַל טרערן אין די אויגן און ביי דער קלענסטער געלעגנהייט פאַרנעפּעלט ער איר די טרויעריקע שוואַרצאַפּלן ווי דער אָטעם אַ שפּיגל...

— פאָר געזונט, מיין זון... — דערהערט ער הינטער זיך איר קול, וואָס איז אָנגעזאַפּט מיט אַזויפיל וויי, פּונקט ווי משה׳לע וואָלט געפאָרן קיין אַמעריקע.

מיט שיינדעלען איז דאָס זעגענען זיך אַן אמת׳ע פאַרשלע־פּעניש. זי לאָזט אים נישט אָפּ און לויפט מיט אים צו די בעל־עגלה׳ס. און דאָרט צעזעגנט ער זיך מיט איר ערשט דעמאָלט, ווען ער באַדאַרף שוין אַרויפשטעלן דעם פוס אויפ׳ן אַקס, וואָס איז גראָב אָנגעשמירט מיט דזעגעכטס. פריער גיט איר משה׳לע די האַנט, דערנאָך נעמט ער זי אַרום, לייגט־אַרויף זיינע ליפּן אויף אירע, מאַכט־צו די אויגן און דריקט זיך צו איר צו מיט אַ לאַנגן און הייסן קוש. אָבער אַז ער עפנט די אויגן, זעט ער, ווי

אַ גרויסער ווייסער הונט מיט שוואַרצע פלעקן, קוקט זיך־צו משונה צו דערדאָזיקער סצענע, פונקט ווי ער וואָלט קאָמיש געשמייכלט. אויפ׳ן הויף איז אַ טאַראַראַם און אַ מהומה, ערגעץ שרייען האַלב־דערשטיקטע היגער, אין אַ צווייט אָרט פילדערן געגדז מיט זייערע וואַסער־קולות; אין אַ דריט אָרט קנאַקן יונגען מיט די בעל־עגלה׳שע בייטשן; די פערד קאָפּען מיט די פיס אין דער ערד און שמייסן מיט די עקן אַרום די בייכער; צעשויבערטע ווייבער מיט בלאָע ליפּן און מיט קוויטשיקע קולות רייסן איינע פון די אַנדערע עפּעס אַ קויש; צוויי יידן מיט אָנגעבויגטע קעפּ ציילן איינאַנדער קופּערגעלט פון האַנט אין האַנט; אַ בעל־עגלה לויפט מיט אַן עמער וואַסער גלייך צו דער גאַרעשער מאָרדע פון זיין פערד פונקט ווי אויף אַ שרפה; פון אַ דערבייאיקן שפּייכלער וואַרפט מען שווערע קאַסטנס אויף דער ערד, און יעדער קאַסטן איז באַצייכנט מיט צוויי שוואַרצע פעטע אותיות: G. H.; דער געפּלעקטער הונט קריגט פלוצלינג מיט אַ שטעקן איבער די פיס און אַ קליין מאָגער הענדל כאַפּט זיך ראַפּטום אַרויף אויף אַ פּאַרקאַן, פּאַטשט־אָן מיט די פליגלען און לאָזט־אַרויס אַ לאַנגן קוקערעקו סאַמע ביז דער לעצטער נאָטע. אין דער רעכטער מהומה וואַקסט־אויס אַן אַלטער ייד מיט אַ קאָלטונעוואַטער באָרד, וואָס עפנט אַ ברייט מויל אָן ציין און צעגענעצט זיך מיט פאַר־מאַכטע אויגן און מיט אַ ציטערן איבער׳ן גאַנצן לייב. קושע דער בעל־עגלה, מיט וועלכן משה׳לע באַדאַרף פאָרן, אַ געלער ייד מיט אַ גרויסן רימענעם טייסטער אויפ׳ן בויך, נעמט־אַראָפּ די טאָרבע האָבער פון זיין פערדס אויערן און בעת־מעשה רעדט ער צו די בעל־עגלה׳ס מיט אַן אָפּגעקערטן קאָפּ אַהינטער:

— נו, עולם, אין וועג אַריין. שוין שפּעט.

דער עולם רירט זיך אָבער נישט פון אָרט, און עס דויערט אַ שטיק צייט, ביז עס נעמט אַ סוף צו זייערע בעל־עגלה׳שע שמועסן און קריגערייען, ביז אַלע סחורות ווערן פאַרפּאַקט אין די לאַנגע וועגנס, ביז די פערד ווערן איינגעשפּאַנט און די פּאַסאַ־זשירן זעצן זיך אַוועק. ערשט דעמאָלט קריכט קושע אַרויף אויפ׳ן ברעג וואָגן, גיט אַ דריי אין דער לופטן די בייטש מיט אַזאַ גע־

שרײַ, אַז די לופֿט צעטרייסלט זיך ווי פֿון אַ דונער, און די רויטע שקאַפֿע, וואָס איז געוויינט צו שווערע משאות, בייגט־אײַן דעם קאָפּ, ציט אויס די הינטערשטע פֿיס, ווי צוויי קרומע שטעקנס, און דער ערשטער הייזעריקער סקריפּ פֿון די רעדער זאָגט־אָן, אַז דער בעל־עגלה׳שער קאַראַוואַן לאָזט זיך אין וועג אַרײַן.

משה׳לע קערט־אָפּ דעם קאָפּ און וואַרפֿט אַ לעצטן בליק צו שיינדעלען. אויף אירע לאַנגע ברעמען ציטערן קלייניטשקע פּערל, און אַז דידאָזיקע פּערל פֿאַלן־אַראָפּ און עס קומען אַנדערע, גרעסערע, אויף זייער אָרט — פֿאַרדעקט זי מיט׳ן הענטל דאָס פּנים, גיט זיך אַ דריי־אויס און פֿאַרלאָזט געשווינט דעם אכסניא־הויף.

משה׳לע וואָלט אויך געוואָלט וויינען, אָבער אַז ער דערזעט, ווי דער הימל, דער ברוק אין גאַס און די צוויי שורות הײַזער בײַ די זייטן, נעמען גיין צוריק, ווערט אים דידאָזיקע שפּירונג צערונען. אַ מאָדנע זאַך: אַלץ באַוועגט זיך אויף צוריק. אַלץ, אפֿילו די לופֿט, וואָס ציט זיך בעת־מעשה איבער די באַקן, ווי אַ ווייך און וואַרעם וואַסערל, און עס דאַכט זיך, אַז מען שוועבט איבער דער ערד.

עס איז אָנגענעם צו זיצן אין אַ לאַנגן וואָגן צווישן פּעסער הערינג און קאַסטנס טאַבאַק, צווישן פּעק מיט קנעפּלעך און געטריקנטע טאַראַנעס און צווישן מאָדנע משונה׳דיקע פּאַסאַזשירן, איבערהויפּט ווײַבער, וואָס קוקן זיך ווײַלעווייז אַרום מיט טויטע אויגן. פּאַמעלעך אַנטלויפֿן די גאַסן פֿון וואָגן, די פֿערד קלאַפּן מונטער איבער׳ן בריק, און אָט הייבט זיך אָן אַ ברייט פֿרײַ פֿעלד מיט אַ שטויביקן שליאַך אינמיטן. אין די געדיכטע קאָרנפֿעלדער, וואָס ליגן ביים וועג, ציען זיך לאַנגע טעלעגראַפֿן־דראָטן אויף הויכע הילצערנע סלופּעס מיט ווײַסע טעפּעלעך, און אויף דידאָזיקע דראָטן זיצן מאַנכע פֿייגל און קוקן, נישט מיט די אויגן נאָר מיט׳ן שטומען שנאָבל, אין דער ווײַטקייט אַרײַן.

פּונקט אַנטקעגן אויג גייט־אונטער די זון אין אַ רויטן ים, און די זײַלן שטויב, וואָס די רעדער הייבן־אויף, זעען אַזוי ווי באַשפּריצט מיט בלוט. רויטע פֿינטעלעך טוקן זיך בײַ די ווײַבער

אין די אויגן. פון די פעלדער גייט־אויף אַ פרישקייט, אָנגעפילט מיט די געזונטע ריחות פון תבואות און קרייטעכצער, און פון ווייטן דערטראָגט זיך דאָס פאַרטראַכטע ברומען פון אַ טשערעדע. ווייט אויפ'ן וועג, אַנטקעגן דעם רויטן זונאונטערגאַנג, גייט אַ מענטש מיט אַ שטעקן אין האַנט און אויפ'ן פאָן פון רויטן ים זעט ער אויס קליין און שוואַרץ, ווי אַ געמאָלט שוואַרץ מענטשעלע אויף אַ רויט פאַפיר. דאָסדאָזיקע מענטשעלע גייט מיט זיין שטעקן אַזוי לאַנג, ביז ער גייט־אַריין אין רויטן הימל אַריין, אַקוראַט אין יענעם אָרט, וואו עס פאַרגייט די זון.

לאַנגזאַם לעשט זיך די רויטקייט, ווי אַ פייער אין אַ רויטער לאָמפ, וואָס האָט שוין נישט קיין נאַפט. די בעל־עגלה'ס גייען ביים וועג און שמועסן פון דזעגעכטס, די רעדער סקריפען אונטער די שווערע וועגנס, די פאַסאַזשירן טרייסלען זיך, פונקט ווי זיי וואָלטן זיצנדיק געטאַנצט, און דאָרט ווייט, וואו די ערד שניידט זיך אַריין אין הימל, קנוילן זיך ווייסע נעפלען און פון דידאָזיקע נעפלען שפּראָצט־אַרויס די ערשטע אָוונט־טונקלקייט. ווי אַ רויך שפרייט זי זיך שטיל און גנב'יש צווישן הימל און ערד וואָס ווייטער אַלץ געדיכטער און געדיכטער, און פּלוצלינג עפנט דער הימל אַ גאָלדן אויג און קוקט־אַראָפּ דורך אים גלייך אויף דער ערד, פונקט ווי ער וואָלט געזוכט אויף איר אַ פאַרלוירענע זאַך. דאָס איז דער אָוונט־שטערן.

די לעצטע רויטקייט זעט נאָך משה'לע אויף די שינעס פון אַייזנבאַן, וואָס לויפן ווי פאַרבלוטיקט אין די טונקעלע וואַלן פון אָוונט. פאַר די שינעס שטייט אַ שלאַגבוים מיט געמאָלטע סלופעס — ווייס־בלאָ־רויט, און דערביי זינקט אַ רויט הייזל אין געדיכטע קאַרשנביימער און קוקט מיט אַ צונטער־רויט פענסטער אין דער שטומער ווייטקייט אַריין. דאָס איז די לעצטע רויטקייט, וואָס ווערט באַלד פאַרשמירט אויף גראָ־שוואַרץ. צו דעמדאָזיקן הייזל ציען זיך אויך טעלעגראַפן־דראָטן, פונקט ווי זיי וואָלטן אים איינגערוימט אַ סוד.

וויפיל נייעסן, וויפיל אינטערעסאַנטע זאַכן די שטאָט זאָל נישט האָבן, איז עס אָבער אַלץ אַ גאָרנישט פאַר משה'לען אין

פאַרגלייך מיט דעם פאַרבנשפּיל פון די פעלדער און דעם ליכט־טויש פון די הימלען. אָבער פאַראַן דאָ נאָך אַ זאַך, וואָס איז נאָך אינטערעסאַנטער און ציִענדיקער פון׳ם פאַרבנשפּיל: דאָס איז דער סוד פון דער נאַטור. וואו מען זאָל נישט קוקן — צי אויף די פעלדער, צי אויפ׳ן הימל, זעט מען ווײַלעוויײַז, ווי דאָרט ווערט עפּעס געענדערט. עפּעס ווערט דאָרט ווײַלעוויײַז געבוירן און געשטאָרבן. אָבער ווי מען זאָל נישט אָנשטרענגען דעם מח און דאָס אויג, קאָן מען פאָרט נישט וויסן וואָס. און נישט דאָס ווינטעלע איז בלויז ווינטעלע און נישט דאָס וואָלקנדל איז בלויז וואָלקנדל און נישט אפילו דאָס גרעזל איז בלויז גרעזל. זיי זענען, אויסערדעם, נאָך עפּעס; אָבער מען קאָן נישט וויסן וואָס. זיי האָבן עפּעס אַן אומבאַקאַנטע שליחות און זענען דורכגעוועבט מיט סודות. פון יעדן גרעזל שפּראָצט אַ סוד און אין יעדן וואָלקנדל שפּילט עפּעס אַ געהיימניש. און נאָכמער: זיי אַלע זענען באַהעפט, פאַרייניגט צווישן זיך, און זיי פאַרשטייען זיך איינאַנדער אויף אַ באַזונדער לשון — זייער לשון.

די סודות, וואָס שווימען־אַרום אין דעם יונגן אָוונט, זענען גרעסער פון משה׳לעס מח׳ל און ער שפּירט זיך מיד פון אָנ־שטרענגונג און טראַכטן, און מאַכט־צו די אויגן. די פעלדער און דער הימל גייען דעמאָלט אַרײַן אין אים און ער קוקט אויף זיי מיט צוגעמאַכטע אויגן און פאָרט מיט זיי אויף דעם לאַנגן וואָגן. ער זעט זיי אין זיך אַקוראַט אין דעם אייגענעם פאַרב און ליכט, ווי אין דער מינוט בשעת ער האָט צוגעמאַכט די אויגן, און דער־דאָזיקער צושטאַנד איז אַזאַ מאָדנער, פּונקט ווי משה׳לע וואָלט עטוואָס שיכּור געווען. און דעמאָלט שפּירט ער, אַז ער הערט אויך אויף צו זײַן בלויז מענטש, אַז ער איז, אויסערדעם, נאָך עפּעס, וואָס האָט אַ שייכות צו די וואָלקנדלעך און צו אַלץ, וואָס זײַן אויג זעט אין דער נאַטור.

פאַמעלעך דרעמלט משה׳לע אַײַן, אָבער מיט יענעם לײַכטן דרעמל, ווען מען הערט וואָס מען רעדט, ווען דער מח טראַכט און עס דאַכט זיך אַז מען באַוועגט זיך און מען זעט. אָבער דער דרעמל שטאַרקט זיך, און אַז משה׳לע כאַפּט זיך אויף, דערזעט

ער פֿלוצלינג אַן אויסגעשטערנטן הימל, וואָס הענגט איבער׳ן קאָפּ ווי אַ שוואַרצע דעקע מיט גאָלדענע גלעקעלעך. פערד און וואָגן שטייען נעבן אַ שוואַרץ הייזל מיט ליכטיקע פענסטער, וואָס ליגט אין דער זומערנאַכט ווי אַ שוואַרצע קאַץ מיט געלע גלעזערנע אויגן. אין דער ברייט־אָפענער טיר שטייט קושע מיט דעם רייזע־טאַש אויפ׳ן בויך און מיט דער בייטש אין דער האַנד און שרייט צו דעם צווייטן בעל־עגלה:

— שלים־מזל, וואָס קוקסטו! כאַפּ די קופּע היי... קיינער זעט נישט...

די ווייבער־פּאַסאַזשירן דרייען זיך אַרום הייזל, ווי קעלבער אָן אַ פּאַסטוך, און די פערד האַלטן די קעפּ אין שוואַרצע טאָרבעס און קייען מיט אַ מאָדנעם טעמפּן קלאַנג. נישט ווייט פון הייזל שלאָפט אַ וואַלד. די ביימער שטייען געטוליעט צו אייננאַנדער און איבער זיי ליגט די נאַכט אַ שוואַרצע און אַ וואַרעמע, פּונקט ווי אַ מוטער איבער קינדער. אַז מען זאָל איצט, צום ביישפּיל, אַוועקגיין טיף אין וואַלד, קאָן מען זיכער קומען צו אַ גלעזערנעם פּאַלאַץ מיט אַ שלאָפנדיקער בת־מלכּה, אָבער פריער קאָן מען אָנבאַגעגענען אַ בער, צי אַן אַנדער חיה, וואָס קאָן נאָך אַיינבייסן ביז טויט. ווי קומט מען אָבער פאָרט צו דעמדאָזיקן גאָלדענעם פּאַלאַץ? דאָס איז אַ פּיינלעכער פּאַרדרוס: פאַר די אויגן ליגט אַן אוצר און מען קאָן נישט צוקומען צו אים. לויט זלמנ׳ס מעשה׳לעך געפינט זיך דער גאָלדענער פּאַלאַץ נאָר אין דעם וואַלד. וואָרום אָט איז דאָס בערגל פון יענעם מעשה׳לע, און אָט איז דאָס הייזל פאַר׳ן וואַלד, און אָט איז דער ברונעם מיט׳ן הויכן שטעקן, און אָט איז אפילו דער וועג, וואָס לויפט־אַוועק לינקס צווישן צוויי שוואַרצע שורות נידעריקע קוסטעס. עס פעלט דאָ נאָר דער רייטער מיט׳ן ביקס אויפ׳ן רוקן און דאָס ייִנגעלע מיט דער לאַמטערנע. אָבער אַ מאָדנע זאַך: דאָס אייגענע אָרט פּאַסט זיך אויך פאַר ארץ־ישראל. דאָס בערגל קאָן, צום ביישפּיל, זיין דער מוטער רחל׳ס קבר און דער וועג קאָן פירן קיין בית־לחם. דאָרט, ווייטער, שטייט אַ באַזונדער בוים, וואָס זעט־אויס ווי אַ צעדער, און רעכטס,

אין טאָל, ציט זיך דער טייך, אַ בלאַסער, פּונקט ווי דאָרט וואָלט געלעגן אַ לאַנג פּאַפּיר — און ער קאָן זיין דער ירדן...

באַוועגט פון טויזנטער מחשבות שפּרינגט משה'לע אַראָפּ פון וואָגן. אויף דער ערד באַפאַלן אים פאַרשידענע ריחות: אַ ריח פון היי און פון וואַלד, און אַ ריח פון זומערדיקן שטויב און פון יאַגדעס, און אַ ריח פון פערד און פון קושען און פון דעם אַלטן הייזל-געהילץ. דידאָזיקע אַלע ריחות זענען שטאַרק ווי וויין, און עס דרייט פון זיי עטוואָס דער קאָפּ. וואו מען זאָל נישט וואַרפן מיט אַן אויג, איז נאַכט און הימל און שטערן, און פון אַלע זייטן גייט-אויף אַ וואַרעמקייט און אַ שטילקייט און די מענטשן זעען-אויס ווי שוואַרצע שאָטנס און מען הערט נישט זייערע טריט. און נאָר די ליכטיקע פענסטער פון'ם הייזל קוקן ווי געלע גלעזערנע אויגן ביי אַ שוואַרצער קאָץ, און זיי שטערן דאָ עטוואָס דעם טאָן פון דער נאַכט.

אויפ'ן שוועל פון הייזל באַווייזט זיך קושע, פּונקט ווי אין אַ שוואַרצער ראַם, מיט אַ גרויסן ביסן אין מויל, און ער קייט אויך מיט אַזאַ קלאַנג ווי די פערד.

— דו, קליינער, — גיט ער באַסיק אַ זאָג — עסן ווילסטו?...

משה'לע הייבט-אויף דעם קאָפּ. לויט'ן טאָן פאַרשטייט ער, אַז דאָס איז געזאָגט געוואָרן צו אים, אָבער ער ענטפערט קורץ:

— ניין...

— פאַרוואָס ווילסטו נישט עסן?

— איך וויל נישט...

— עפּעס זעסטו מיר אויס פון די קלוגע, פון די-יעניקע... ווי רופט מען דיין טאַטן, האַ? — דרייט זיך קושע לאַנגזאַם אויס, ווי אַ פערד, און גייט-אַריין צוריק אין הייזל, נישט וואַרטנדיק אויף אַן ענטפער.

משה'לע כאַפּט זיך דערוויייל אַריבער אויף יענער זייט הייזל. דאָרט שטייט אַ קליין אָפן שטעלכל מיט שלאָפנדיקע ווייסע ציגעלעך, און אַ בהמה, וואָס ליגט נעבן זיי, הייבט-אויף דעם קאָפּ און קוקט אים אָן מיט גרויסע שוואַרצע פרעגנדיקע אויגן. פון ערגעץ וואַקסט-אויס, אָהן אַ שום שאָרך, אַן אַלטער גוטער הונט, פּונקט ווי

אַ מענטש, וואָס אים שלאָפֿט זיך נישט, און שמעקט אים לאַנגזאַם אַרום ביי די פיס, פונקט ווי ער וואָלט זיך ווען דערמאָנען, צי ער קאָן אים, צי נישט. און פלוצלינג דערהערט זיך פון דעכל אַ קוואָקעניש פון הינער, פונקט ווי אינדערווייטנס וואָלטן זיך ווײַבער ביַיז איבערגעשמועסט און דער אַלטער דאָרפסהונט הייבט אויף צום דעכל דעם קאָפ מיט עפעס אַ מינע פון ביטול. נאָכדעם נעמט ער זיך פון דאָסניי אַרומשמעקן משה'לען און דאָס ייִנגל גלעט אים ביים קאָפ, וואָס איז באַדעקט מיט אַלטע האַרטע פאַרשטויבטע האָר. פון שטומען שלאָפנדיקן וואַלד קומען פאַרשטיקטע קלאַנגען און אין ראַנד פון טונקעלן הימל גנב'עט זיך אַריין אַ בלאַסקייט, פונקט ווי די נאכט וואָלט דאָרט געעפנט אַ פענסטערל אין טאָג אַריין.

— האַוו, האַוו, האַוו!... — גיט זיך דער הונט ראַפּטום אַ ריס פון אָרט און האַקט זיך אָבער אָפּ מיט אַמאָל: קענטיק, פון אַלטקייט אַ טעות געהאַט און אָנגענומען אַ בוים פאַר אַ הויכן גייענדיקן מענטשן.

נאָר באַלד דערויף דערהערט זיך קושעס זאַטער געדיכטער קול:

— עולם, וואו זענט איר, מיר פאָרן...

דער הונט, וואָס פאַרשטייט שוין, אפנים, קושעס לשון, גיט אַ קראַץ מיט אַ הינטערשטן פוס דעם קאָפ און גייט־אַוועק אָן אַ זייט, ווי איינער זאָגט: וואָס האָב איך מיט דיר וואָס צו טאָן, אַז דו פאָרסט דאָך אַוועק.

און אָט פאָרט משה'לע פון דאָסניי אונטער אַ הימל מיט גאָלדענע גלעקעלעך, וואָס ציען זיך אויף צוריק, און אַז מען זאָל זיך גוט אָנשטרענגען, קאָן מען הערן ווי דידאָזיקע גלעקעלעך קלינגען שטיל־שטיל... וואָס ווייטער מען פאָרט, אַלץ צוגעפּאַסטער זענען די ערטער צו זלמנ'ס מעשה'לעך. אָט איז גאָר אַ הויכער באַרג, וואָס ליגט פאַרהילט אין נאַכט און איז עטוואָס באַשפּריצט מיט'ן ליכט פון די שטערן. פון הינטער דעמדאָזיקן באַרג שווימט שטיל און פאַרבאָרגן אַרויס אַ קליין ווייס מויערל מיט שוואַרצע פענסטער און באַלד דערויף דערהערט זיך אַ באַסיק בילן פון

אַ הונט אויף אַ קליינגעדיקער קייט. אָט איז אַ קליין טייכעלע מיט אַ בריקל און דערביי ציט זיך אַ דאָרף מיט צוויי לאַנגע שורות הייזער. אין דאָרף שלאָפן אַלע, נאָר פון צווישן די שיטערע פאַרקאַנעס קוקן הינט מיט בייזע פייערדיקע אויגן און מיט שניי־ווייסע בלישטשענדיקע ציין.

די נאַכט זייט איר ווייכע שוואַרצקייט איבער אַלע עקן פון דער וועלט, און אַמאָל דאַכט זיך משה'לען, אַז דאָס איז אַ שוואַרצע געשטאַלט, וואָס טרינקט שוואַרצן וויין פון אַ שוואַרצן בעכער. אַמאָל, ווידער, דאַכט זיך אים, אַז דאָס איז אַ שוואַרצע געשטאַלט מיט שוואַרצע לאַנגע צעבלאָזענע האָר, וואָס שטייט צווישן הימל און ערד מיט אַן אַראָפּגעלאָזטן קאָפּ און זוכט עפּעס אַרום זיך. נאָר גוט און זיס איז אין דער נאַכט, ווי עס איז גוט און זיס אין אַ מעשה'לע אָדער אין דער ליבשאַפט צו שיינדעלען. טיילמאָל אָבער דאַכט זיך משה'לען, אַז ער האָט נישט קיין עבר אין דער נאַכט, אַז ער איז איינזאַם און אַליין, ווי אַ גרעזל, ווי אַ בוים, אָן אַ טאַטן, אָן אַ מאַמען און אפילו אָן שיינדעלען. דאָס פייערדיקע איז מיטאַמאָל איבערגעהאַקט געוואָרן און עס איז בלויז דאָ דאָס איצטיקע, דאָס היינטיקע — דאָס פאָרן אויף דער גרויסער וועלט, וואָס האָט קיין אָנהויב און קיין סוף נישט. און דערין, אז עס איז טאַקע נישטאָ קיין אָנהויב און קיין סוף, האָט אים איצט באַזונדערס איבערצייגט זיין נסיעה. פאָרט ערגעץ אַ משה'לע אין אַ לאַנגן וואָגן צווישן פעלד און וואַלד און ער געהערט צו קיינעם נישט און קיינער געהערט צו אים נישט. און פון זיין עבר איז אים נאָר געבליבן זיין נאָמען משה'לע. אָבער באַלד דערשפּירט ער, אַז דאָס איז נישט אַזוי. אמת, זיין עבר איז אָפּגעהאַקט געוואָרן, אָבער ער געהערט דער נאַכט. ער געפינט זיך אינגאַנצן אין איר רשות, ווי אַן אָדלערל אונטער די ברייטע פליגלען פון זיין מוטער, ווי אַ קליין פישעלע אין אַ וואַסער, און זי וועט אים זיכער באַהיטן און באַשירמען פון אַלדאָס בייז און שלעכטס. אָבער זי מוז אים באַהיטן און באַשירמען, ווייל ער איז אַ יידעש קינד און זי איז אַ טייל פון גאָט... אין דער נאַכט איז אויך פאַראַן גאָט.

אין די סאַמעטענע האָר פון דער נאַכט טריפט פלוצלינג אַריין עפּעס אַ גראָע ליכטיקייט און מען ווייס נישט פון וואַנען, פּונקט ווי אין הימל וואָלט געעפנט געוואָרן אַ קליין לאָדנדל. אַ שורה שטערנדלעך, וואָס משה'לע האָט פריער לאַנג געקוקט אויף זיי, איז מיטאַמאָל פאַרשוואונדן געוואָרן טיפער אין הימל אַריין. דאָרט ביים ראַנד פון דער ערד קנוילט זיך אַ רויטער נעפל און עפּעס שטאַרבט־אָפּ און עפּעס ווערט געבוירן. די גראָע ליכטיקייט הייבט ווידער אָן טריפן גאָר אין אַן אַנדער זייט, וואו עס איז פריער שוואַרץ געווען, און דער רויטער נעפל צעוואַקסט זיך. פונ'ם רויטן נעפל שיילט זיך אויס אַ רויטער ברעג הימל, אָבער די רויטקייט איז אַ פאַרשלאָפענע, אַן אומעטיקע. אַלץ איז עפּעס ערנסט און אומעטיק, ווי פאַר אַ גרויסער געשעעניש. די גאָלדענע גלעקלעך ווערן בלאַסער און בלאַסער און רוקן זיך טיפער אין הימל אַריין. פאָרנט, רעכטס און לינקס ווערן פּאַוואָליע אויפגעדעקט בלאַסע און גרינע פענסטערלעך הימל, פאַרשלאָפענע נעפּלדיקע פעלדער, זאַמדיקע שטומע טאָלן און איינציקע גראָע־שטרוידעכלעך פון פויערשע הייזלעך. טויזנטער און טויזנטער בלאַסע פענסטערלעך ווערן שטיל און אומבאַמערקט געעפנט אין הימל, און די נאַכט ציט זיך אַוועק אַ שוואַכע, אַ שטילע, פונקט ווי אַ געשלאָגענע. קליינע שטיקעלעך נאַכט ליגן נאָך פאַרגעסענע אונטער די בערג, אין די קוסטעס, אָבער דאָס שטרענגע בעגינען־ליכט באַפאַלט זיי ווי אַ חיה און דערשטיקט זיי אונטער זיך. פאַראַן עפּעס צער און וויי אין דער אַוועקגייענדיקער נאַכט, וואָס קומט מיט אַזויפיל מאַכט און גלאַנץ. זי איז ענלעך צו אַ שיינער רייכער פרוי, וואָס קומט־צופאָרן אין קאַרעטן, פטר'ט איר'ע אוצרות און פאָרט־אַוועק, אַ באַליידיקטע און אַן עלנדע אויף אַ גראָ וועגעלע, אין אַ ווייטן לאַנד, און קיינער באַוויינט זי נישט. זי פאָרט־אַוועק איילנדיק, ווייל עמעץ טרייבט זי, און מאַנכע זאַכן פון איר פריערדיקער עשירות ליגן נאָך דאָ און דאָרט צעוואָרפן איבער דער ערד.

דער ראַנד פון הימל רויטלט זיך, נאָר אין גראָז איז שוין ליכטיק, און קלאָרע טויעלעך שמייכלען־אַרויס, ווי גליקלעכע פרי-

מאָרגן=טרערן. ווי שנעל דער טאָג גייט. ער גייט האַסטיק גראָב, זעלנעריש, פעסט און זיכער, און עס דאַכט זיך, אַז מען הערט זיין אָטעם און זיינע שווערע טריט. ער גייט מיט אַ ליכטיקן בעזעם אין דער האַנד און פאַרקערט אָן רחמנות די לעצטע טונקעלזיידענע שפורן פון דער שטילער לייכטער נאַכט. האַרט און שטרענג רייסט ער זיך אַריין אין די מלוכה פון איר שטילקייט, רופט=אַרויס דאָרט אַ צעמישעניש, באַגיסט אַלץ מיט קולות און באַוועגונג און קערט אַלץ איבער קאַפּויר. ער קערט-איבער דעם באַרג, וואָס איז ביינאַכט אַנדערש געלעגן, דרייט-אום דעם בוים, וואָס איז פריער אַנדערש געשטאַנען, און שטעלט-איבער די פעלדער און די וועלדער און דעם טייך און אפילו דעם וועג, איבער וועלכן משה'לע פאָרט. אַלץ איז פאַרענדערט און איבערגעמאַכט — יעדעס גרעזעלע, יעדעס ביימעלע, יעדעס בערגעלע און יעדעס שטויבעלע, און עס איז נאָר אַ וואונדער, ווי שנעל דער טאָג מאַכט-דורך דידאָזיקע גרויסע אומבאַגרייפלעכע אַרבייט.

דרויסן איז שוין רעכט טאָג, נאָר די זון איז נאָך רויט, און זי שטייט אויפ'ן הימל ווי אַ מאַט-רויטער פלאַם, ווי אַ רויטע לאַמטערנע, צוגעבונדן אויף אַ שנירעלע. אומבאַקאַנטע פייגל פליען איבער דעם וועג און וואַרפן-אַראָפּ אַ טרעל פון דערהייך, פונק ווי אַ קאָלירט גלעזערן קיילעכל. פון די הייזלעך און דערפלעך, וואָס שווימען פלוצלינג אַרויס ווי פון אונטער דער ערד, שפרינגען=אַרויס איינציקע פויערים אין גראָבע ליווונטענע העמדער און ווערן תיכף פאַרפאַלן אין די פאַרטראַכטע תבואה=פעלדער. יעדעס דאָרף, וואָס מען פאָרט פאַרביי, גיסט-אָב האַסטיק און אָפּגעהאַקט מיט די קולות פון הינט, הינער און חזירים, און אומעטום וואו עס הייבט זיך אַ שטויב פון דער ערד, בלייכט אָדער רויטלט זיך אַ זייט פון אַ בהמה. עס גייען טשערעדעס אויף פאַשע, עס סקריפען פרעמדע, נישט בעל=עגלה'שע וועגעלעך, עס קרעכצן די לאַנגע שטעקנס פון די ברונעמער און פון מאַנכע קוימענדלעך שפּראָצט=אַרויס אַ בלאָער רויך, ווי אַ שלאַנקער לופטבוים. אָבער דאָס אַלץ האַלט פעסט דער טאָג אין זיין קילער פרי-

מאָרגן-האַנט, פון וועלכער זיי וועלן שוין, דאַכט זיך, קיינמאָל נישט אַרויספאַלן.

די ערד וויקלט זיך און וויקלט זיך אונטער די רעדער ווי אַ ריזיקער קנויל, וואָס עמעץ דרייט פון אונטן, און פאַר די אויגן קומען אַלץ נייע בילדער, נייע פעלדער און וועלדער, נייע וועגן און דערפער מיט קליינינקע איינזאַמע קלויסטערלעך. טײלמאָל קומען פאַר די אויגן אַזוינע אויסטערלישע לאַנדשאַפטן, אַזוינע מאָדנע אייגנאַרטיקע ווינקעלעך און שטעגעלעך, וואָס משה׳לע האָט זיי געזען אַמאָל אין חלום אָדער אין זלמנ׳ס אַ מעשה׳לע, און דעמאָלט דאַכט זיך אים, אַז ער איז דאָ געווען און נישט גע-ווען, אַז זיי זענען באַקאַנט און נישט-באַקאַנט. על-פּי-רוב זענען דידאָזיקע ווינקעלעך און שטעגעלעך זייער שטילע, רוהיקע און אומשולדיקע און עס דאַכט זיך, אַז גאָט גייט איבער זיי, באַלד ווי ער לאָזט זיך פאַרבאָרגן אַראָפּ פון הימל. פאַראַן שטעגעלעך מיט אַ שטיל וואַסערל, פאַראַן בערגעלעך מיט אַן איינצלנעםביימעלע און פאַראַן מנוחה׳דיקע וואַלד-ווינקעלעך, וואָס ליגן אונטער אַ שווייגנדיקן שאָטן, ווי אונטער אַ זיידענעם פליגעלע. קיין מענטשלעכער פוס טרעט נישט איבער זיי, קיין מענטשלעכער קול שטערט זייער שטילקייט נישט און זיי אַלע חלומ׳ען אַ שטילן גאָט-חלום. דורך זיי קאָן מען אפשר אַרויף אויפ׳ן הימל און דורך זיי קאָן מען אויך פון הימל אַראָפּ אויף דער ערד.

קוקנדיק אויף דידאָזיקע ווינקעלעך, פאַרוועלט זיך משה׳לען דאַווגען, און ער הייבט-אָן זאָגן פון מה-טובו מיט אַזאַ שטילן און האַרציקן טאָן, פונקט ווי מען דערציילט עפּעס אַ זיסן סוד פאַר אַ ברודער. די ווערטער פליסן אים לייכט פון דער צונג, און עס דאַכט זיך אים, אַז גאָט, וואָס איז נישט לאַנג אַרומגעגאַנגען איבער דעם בערגל מיט דעם ביימעלע, איז אַריין צו אים אין וואָגן, האָט זיך אַוועקגעזעצט נעבן אים און הערט מיט ליבע אויס, וואָס דאָס יינגל דערציילט מיט די ווערטער פון דאַווגען. דאָס דאַווגען הערט-אויף צו זיין אַ לויב צו גאָט, נאָר עס ווערט אַ טיפע דאַנק-באַרקייט פאַר דער נאַכט, פאַר די שטערן און פאַר די זיסע

שפּירונגען, וואָס דאָס ייִנגל האָט איבערגעלעבט. און נאָכדעם, אַז ער ענדיקט, קוקט ער זיך אַרום, פּונקט ווי ער וואָלט זיך צעזעגנט מיט גאָט, וואָס גייט צוריק אַרויף אויפ׳ן בערגל מיט׳ן ביימעלע, און ער קוקט אים נאָך אַ גליקלעכער און אַ רואיקער.

די זון איז שוין נישט מאַט־רויט. איצט איז זי שוין אַ גאָלדן אימפּעט־פּערד, אויף וועלכן עס רייט הילכיק דער טאָג מיט אַ לאַנגער שטראַלן־בייטש אין דער האַנט, און אָפּטערס כאַפּט די ערד אַ הייסן פייערדיקן שמיץ.

אָבער דאָס פייער שטאַרקט זיך, עס דאַכט זיך, אַז עס איז קיין לופט נישטאָ, נאָר בלויז ווייס פייער, וואָס שטייט צווישן הימל און ערד, און דער הימל דעקט עס צו, עס זאָל נישט אָפּקילן. משה׳לע מאַכט־צו די אויגן פון היץ און ליכט, וואָס דרינגען אים אַדורך דעם שאַרבן פון קאָפּ. דער לאַנגער בעל־עגלה׳שער וואָגן גייט ווי אין אָפּענעם פייער, און אַלץ ברענט: קושע ברענט און די ווייבער־פּאַסאַזשירן ברענען און דאָס פערד ברענט. אָבער עס איז דאָך אָנגענעם און דער תענוג פון פאָרן איז נאָך גענוג שטאַרק. פאַראַן נאָר איין פעלער: דאָס ליכט איז געוואַלטיק גרויס און לאָזט נישט האַלטן אָפן די אויגן. אָבער מיט צוגעמאַכטע אויגן קאָן מען אויך אַלץ זען און נאָך אפשר בעסער, ווי מיט אָפענע.

בייטאָג שטעלט מען זיך ווידער אָפּ פאַר אַ קיל וואַסערל מיט אַ קליין נידעריק הייזל. פאַר דער טיר פון הייזל שטייען צוויי קליינע פּויערשע מיידעלעך מיט ווייסע האָר און מיט פינגער אין די מיילעכלעך. איינס פון זיי צעלאַכט זיך פּלוצלינג און אַנטלויפט און דאָס צווייטע זעצט זיך אַנידער אויף דער ערד און נעמט וואַרפן שטיינדלעך אין וואַסער אַריין. אויפ׳ן שוועל באַווייזט זיך אַ גרויסער סאָלידער הונט, די פאָדערשטע פיס אויסגעצויגן, דער קאָפּ אויפגעהויבן מיט אַזאַ מינע, פּונקט ווי ער וואָלט זיך רואיג באַדאַכט, צי דער עולם מיט די פערד זענען אָנשטענדיקע צי נישט. פון ערגעץ שפּרינגט־אַרויס אַ קעלבל און לאָזט זיך אַוועק איבער׳ן פעלד מיט אַ פאַרריסענעם עק און מיט פאַרבייגטע פיס אונטער׳ן בויך, פּונקט ווי עס וואָלט מיטאַמאָל

משוגע געוואָרן פון שמחה. די פערד ציען מיט די אויערן און שמייסן כסדר מיט די עקן די בייסנדיקע פליגן, וואָס לאָזן זיי נישט אָפּ אויף אַ רגע. דידאָזיקע שרעקלעכע בייסער, די פליגן, האָט משה'לע באַמערקט, לויפן נאָך מיט די פערד פון שטאָט אָן און נישטאָ קעגנטיק קיין שום תרופה צו זיי.

ביים וואַסערל וואַשט זיך משה'לע אָפּ דאָס געזיכט און גע־ניסט עפּעס צום ערשטן מאָל פון זיין קליין פּעקעלע, וואָס ער פירט מיט זיך. קושע, וואָס איז שוין לאַנג אַראָפּ פון וואָגן, דרייט זיך אַרום ביים טייכל מיט אַ ברייטל אין איין האַנט און אַ הערינג אין דער צווייטער. מיט'ן מויל רייסט ער, ווי אַ חיה, שטיקער־ווייז פון ביידן און בעת־מעשה דרייען זיך אים די אויערן, ווי קאָלבעס אין אַ ראָד. דער שווייס רינט אים איבער'ן פּנים, ווי מוטנע רעגנטראָפּנס, אָבער דאָס ברייטעל מיט'ן הערינג ווערן אַלץ קלענער און קלענער.

אין דער גרויסער היץ היט־אָפּ דאָס וואַסערל זיין קילקייט, און עס שלענגלט זיך צווישן די פעלדער, ווי אַ שטיק צאַפּלדיק זילבער. עס איז גוט צו ליגן דערביי מיט צוגעמאַכטע אויגן און זיך צוהערן, ווי עס ברומען אין גראָז פאַרשידענע פליגעלעך און ווי אַ וועלכעלע גיט וואו־נישט־וואו אַ וואָרקע צום ברעג, ווי אַ טויב. אָבער לאַנג קאָן מען נישט הערן דידאָזיקע קלאַנגען, ווייל זיי פאַרשלעפערן ווי וויין. און משה'לע, וואָס האָט נישט לאַנג צוגעביסן, פאַרוואַרפט דעם קאָפּ אינ'ם פרישן גראָז, וואָס שמעקט עטוואָס מיט וואַסער, און בלייבט ליגן אומבאַוועגט, ווי אַ שטיין.

אַז ער כאַפּט זיך אויף, שפירט ער, ווי די זון האָט אים אויסגעברענט דעם שטערן; אָבער אויפ'ן וואָגן שטייט קושע, אַ הויכער און אַ שוואַרצער, ציט די לייצעס און דרייט אין דער לופטן די בייטש. משה'לע איז באַלד אויף די פיס און לאָזט זיך לאַנגזאַם גיין נאָכ'ן סקריפּענדיקן וואָגן.

— פינף מייל, — טראַכט ער — און מען פאָרט אַזוי לאַנג. די וועלט איז אַזוי גרויס...

די פערד ציען די וועגנס מיד און שווער, און ביי די זייטן גייען די בעל־עגלה'ס מיט די בייטשן אונטער די אָרעמס. צווי־

שן זיי באַמבלט זיך אַ קליין בעל־עגלה׳לע, כּמעט אַ ייִנגל, מיט אַ לאַנגן פּאַפּיראָס און מויל און מיט אַ היטל איבער די אויגן.

די זון וויל שוין ווערן צוריק אַ רויטע, ווי נעכטן. אַ גאַנצן הימל איז זי דורכגעגאַנגען, און איצט פֿאַרקירעוועט זי זיך אין יענע הימל־געסעלעך, וואָס פֿירן צום ראַנד. עטלעכע וואָלקנדלעך ווערן באַצייטנס רויט און פּוצן־אויס אַ וועג פֿאַר איר. דער טאָג, וואָס האָט זיך אַזוי מעכטיק אָנגעהויבן, האָט אויך אַ סוף, און אין דער ריינער לופֿט שטאַרבט־אָפּ זיין ליכט צוזאַמען מיט זיין היץ. עס איז נאָך ווייט צו נאַכט, דער פֿאַרנאַכט איז אפֿילו נישט געקומען, אָבער דאָך פֿילט זיך שוין דער קלאַנג פֿון דער ווייטער נאַכט־קאַרעטע: זי פֿאָרט ערגעץ אויפֿ׳ן הימל און דערנענטערט זיך צו דער ערד.

משה׳לע זעצט זיך צוריק אין וואָגן, אָבער די פֿערד הייבן זיך־אויף אויף אַ באַרג. זיי סאָפּען שווער, טראָגן־מיט די בייכער, שאָקלען מיט די קעפּ, ציען די אויערן און שטעלן זיך־צו עטלעכע מאָל פֿון מידקייט. אָבער אַז זיי קריגן זיך אַרויף אויפֿ׳ן באַרג, וואַקסט־אויס פּלוצלינג אַ קרעטשמע מיט אַ געל ייִדל אויף דער שוועל. פֿון די פֿענסטער קוקן פּנים׳לעך פֿון ייִדעשע קינדער, און ביי דער פּריזבע פֿון הייזל קלאַפּן זיך אָן מיט די הערנער צוויי ווייסע ציגן.

— הענאַך! — שרייען די בעל־עגלה׳ס צום ייִדל — טראָג אונדז אַרויס צו גלעזעלעך... אַ שרעקלעכע היץ היינט געווען. קוים דערפֿאָרן.

הענאַך קומט באַלד אַרויס מיט אַ גרינלעך פֿלעשל שנאַפּס און אַלע בעל־עגלה׳ס טרינקען פֿון איין גלעזל. דער לעצטער טרינקט דאָס ייִנגל און פֿאַרקרימט זיך פּונקט ווי די גרויסע. ער איז צופֿרידן, וואָס ער האָט גראָבע שמוציקע הענט, גרויסע שטיוול, אַ בייטש אונטער׳ן אָרעם און אַ היטל איבער די אויגן.

— און עפּעס צובייסן ווילט איר נישט? — פֿרעגט הענאַך און קוקט אויף די ליידיקע פֿלאַש אין דער האַנט.

— וואו, אָט איז דאָס שטעטל, — זאָגט קושע און ווישט־אָפּ מיט׳ן אַרבעל די וואָנסן.

משה׳לע הייבט-אויף די אויגן און זעט פון ווייטן קליינע הייזלעך, וואָס ליגן ווי אַ סטאַדע גראָע שעפּסן מיט אַ שפּיץ פון אַ קלויסטערל אינמיטן. פוןביידע זייטן שטייען צוויי וועלדער, אַיינגעהילט אין אַ בלאָען רויך. משה׳לען גלויבט זיך נישט, אַז דאָס איז דאָס שטעטל: עפּעס איז עס ענלעך צו אַ דאָרף, וואָס ער איז שוין איינמאָל פאַרבייגעפאָרן. אָבער די ווייבער-פּאַסאַ־זשירן מאַכן זיך צורעכט די טיכלעך אויפ׳ן קאָפּ, ציילן-אויס מיט די אויגן די פּעקלעך, וואָס זיי פירן און קוקן, מיט אומרואיקע צופרידענע בליקן אַהין, וואו עס ליגט די גרויסע סטאַדע שעפּסן.

די פערד דערשפּירן די היים און רירן זיך מוטיקער פון אָרט. דאָס געפּעק, וואָס איז צעטרייסלט געוואָרן פאַר די פינף מייל, וויל אַראָפּשפּרינגען פון וואָגן. אָבער קיינער קוקט זיך נישט אום דערויף, און קלאַפּנדיק און טראַסקענדיק רייסן זיך אַריין די פורן אין שטעטל אַריין מיט געשרייען און פייפערייי פון די בעל-עגלה׳ס, און צו משה׳לען שווימען-צו שטילע שמאָלע געסלעך, געל-בערדיקע ייִדן און מעוברת׳ע ווייבער. אַראָפּשפּרינ־גענדיק פון וואָגן, באַפאַלן משה׳לען צוויי געדאַנקען מיט אַמאָל. איינער:

— אָפּגעפאָרן פינף מייל און קיין איין גזלן נישט געזען.

און אַ צווייטער:

— דאָ איז דער טאַטע געבוירן געוואָרן...

ניינטעס קאַפּיטל.

משה׳לע צעקושט זיך מיט׳ן פעטער און מיט דער מומען און פון אַ לאַנגער באַנק הייבט זיך־אויף אַן אַלטיטשקע ייִדענע מיט די הענט אין דערהייך און מיט אַ קליין אַלט שאָקלענדיק קעפּעלע צווישן די הענט און פאַלט אים אַרויף דושנע און וויין, ווי אַן אַלט קישן. אַ ווײַלע איז שטיל, פּונקט ווי די אַלטע וואָלט געחלש׳ט, און דערנאָך קושט זי אים אויפ׳ן בעקל מיט איר אײַנגעשרומפּן פּנימ׳ל און די צוויי בײַנערדיקע הענטלעך דריקן אים פון רוקן צו דער ברוסט. אָבער אַז משה׳לע באַפרייט זיך, דערשרעקט ער זיך פאַר איר אַלטקייט. עס דאַכט זיך, אַז דאָס לעבן האָט זיך שוין לאַנג אַרויסגעגאָסן פון איר, ווי פון אַ צעבראָכענער כּלי, און עס גייט נאָך אַרום אויף דער וועלט אַ פאַרגעסענער גוף, פּונקט ווי ער וואָלט אַרויס פון אַ קבר. אין די אויגן שפּראָצט נאָך אַן אַלט שטאַר פײַערל און עס שמעקט פון איר מיט יענער וועלט. דאָס קליידל, וואָס זי טראָגט, איז אויך אַן אַלטס, ווי זי, אָבער עס איז ריין און דאָס סאַמעטענע טשעפּעקל אויפ׳ן קאָפּ האָט נאָך אַ גלאַנץ.

— זעץ דיך... זעץ דיך... זאָגט זי מיט אַ קייענדיקן לשון:— זעץ דיך. דו ביזט דאָך מיד...

אין האַנט האַלט זי אַ שטעקן, אויף וועלכן זי שפּאַרט זיך אָן, און זי מאַכט אַ טריט אָדער דרייט זיך אויס, ווי אַ טישל אָדער אַ שטול. אַז משה׳לע קוקט זיך בעסער צו צו איר, דער־קענט ער אויף איר דעם טאַטנס נאָז און דעם טאַטנס שטערן. אָבער ביידע זענען שטאַרק איינגעשרומפּן און זענען ענלעך צו אַן אָפּ־געבאַקטער קאַרטאָפל.

— און דער טאַטע וואָס מאַכט... און די מאַמע...— קייט זי די ווערטער און רוקט זיך צו משה׳לען מיט׳ן ריח פון יענער וועלט.

אין שטוב באַוועגט זיך דער פעטער, מיט אַ שטעקעלע אין האַנט, מיט אַ ווייסן קראַגן אויפ׳ן האַלדז און מיט אַ זמר׳ל אונ־טער דער נאָז. ווייל־עווייז גייט ער אַריין און אַרויס, אָבער מען הערט נישט זיינע טריט, פונקט ווי ער וואָלט געהאַט פיס פון וואַטע. זיין באָרד איז אַ געלע, ווי ביי אַלע שטעטלשע יידן, די הענט דינע, אין די וואָנגסן אַ שמייכעלע, אין די אויגן אַ פייערל, אין נאָז אַ זמר׳ל. דאָ איז ער ביים פענסטער, דאָ ביי דער טיר, דאָ אינמיטן שטוב, און דאָס אַלץ קומט־פאָר אָן אַ שום שאָרך, אָן אַ גערויש, פונקט ווי ער וואָלט געשוואומען אין אַ וואַסער, פון צייט־צו־צייט גיט ער אַ שווים צום קאָמאָד, נעמט דאָרט אַ קעמל און פאַרקאַמט זיך די געלע באָרד פאַר׳ן שפּיגל, וואָס הענגט דערביי אויף דער וואַנט, און שווימט באַלד אַוועק צו דער טיר. פון דער טיר שווימט ער תּיכף צוריק, שטעלט זיך־צו נעבן משה׳לען מיט אַ זמר׳ל אין נאָז און גיט פּלוצלינג אַ פרעג:

— נו, דער טאַטע האָט קאַטאַר?..

און צעלאַכט זיך מיט פאַרקוועטשטע אויגן.

און אין שטוב גייט־אונטער די זון אין אַלע פענסטער. רויטע שטראַלן, ווי וויין־וואַסערלעך, שפּילן אויף דער פּאָדלאָגע און אויף די ווייסע ווענט, און דער טיש, שטולן און בעטן שטייען ווי שוואַרצע פלעקן אונטער אַ ראָזער לופט. צוליב דער רויטקייט פון דער אונטערגייענדיקער זון און צוליב דעם שלל פענסטער

אין אַלע פיר ווענט זעט-אויס די שטוב ווי אַ רויטע פּאַפּירענע לאַמטערנע, אין וועלכער עס ברענט אַ ליכט.

דער פעטער רוקט זיך אַרויס אין דרויסן מיט אַ זמר׳ל אין נאָז און באַלד זעט זיך דורכ׳ן פענסטער, ווי ער שווימט אין אַ שמאָל געסעלע מיט זיינע וואַטע-פיס און דרייט פון רחבות דאָס שטעקעלע אין דער האַנט. אין קיך האַקט עפּעס די מומע מיט גרויס פלייס, קענטיק פאַר׳ן גאַסט. אַרום משה׳לען דרייט זיך די באָבע, ווי אַ מעכאַנישער מענטש, ווי אַ צווייפיסיקער שטול און פון מויל פאַלן איר קייענדיקע ווערטער:

— אַמאָל, קינד מיינס, אַ גביר׳טע געווען... פינפאונדרייסיק בהמות געהאַט... רויטע, ווייסע, שוואַרצע... אין אַ וואַלד געלעבט, אין אַ גרויסן געדיכטן וואַלד, ביים גראַף לאַסקע... אייגענע בינען געהאַט, אייגענע ענטלעך, אַן אייגענעם טייך... און אַ מיל אויפ׳ן טייך... דעם זיידן האָט קיין פויגלמילך נישט געפעלט... אין שטוב האָט גאָלד געגרונען, ווי די שררות האָט מען געלעבט... אַי, מיין קינד, מיין קינד!

די קייענדיקע ווערטער פאַלן און פאַלן, ווי ווייכע שטיינ-דעלעך אויף אַן אָנגעצויגענער טוך. משה׳לע קוקט איר אַריין אינ׳ם אַלטן פאַרמעטענעם פנים, און דורך עפּעס אַן אינסטינקט שפּירט ער, אַז דידאָזיקע זקנה, פון וועלכער עס שמעקט מיט יע-נער וועלט, איז דער שטאַם פון יענעם אַלטן בוים, אויף וועל-כן ער זיצט ערגעץ אין דער-הייך, ווי אַ קליין גרין צווייגעלע. עס וואָלט געווען גוט זיך אַריינצוזינקען מיט׳ן אָרעם אין איר וואַ-רעמע אַלטקייט אַריין, פּונקט ווי אין אַן אייביקייט, אָבער דידאָ-זיקע אייביקייט האַלט זיך קוים אויף די פיס און דער קאָפּ שאָקלט זיך איר, ווי אַ הערבסטבלאַט אין ווינט.

— פינפאונדרייסיק בהמות, מיין קינד...— שיטן זיך איר אַלץ די ווערטער פון מויל, וואָס האָט שוין קיין איין צאָן נישט,— קעז און פּוטער און מילך... אויף שבת פלעגט מען שעכטן אַ קעלבל...

די ווערטער שיטן זיך שוין נישט, נאָר זיי פאַלן ווי דושנע וויקל-טיכער, און דידאָזיקע וויקל-טיכער וויקלען און וויקלען אים

אָן אַן אָנהויב און אָן אַ סוף, און מיטאַמאָל דערשפּירט ער, אַז עס פֿאַרפֿעלט אים אָטעם און קאַלטע טראָפּנס שווייס טרעטן אים אַרויס אויפֿ'ן שטערן. מיט די לעצטע קרעפֿטן, מיט די לעצטע אָנשטרענגונגען רייסט ער זיך אַרויס פֿון איר כּישוף, דערווייטערט זיך פֿון איר אויף עטלעכע טריט און דעמאָלט טרעפֿט ער זיך אָן מיט אירן אַ קוק, וואָס ער וועט אים שוין קיינמאָל נישט פֿאַרגעסן. דאָס איז געווען אַ קוק פֿון אַ דרייאונניינציק־יעריק אויג, אין וועלכן עס האָט זיך פֿאַרזאַמלט דאָס גאַנצע ביסל לעבן און ליבע פֿונ'ם האַלב־אָפּגעשטאָרבענעם גוף. און דערדאָזיקער קוק האָט אים אַזוי ווי דורכגעשניטן דאָס אויג און אַריינגעשטאָכן טיף אין דער נשמה אַריין. משה'לע איז געבליבן שטיין אַ פֿאַרשטיינערטער, און די באָבע האָט זיך אומגעדרייט ווי אַ טישל, און מיט נישט־געבויגטע קני זיך אַנידערגעזעצט אויף דער מיט צעראַטע באַצויגענער קאַנאַפּע.

משה'לע קומט צו זיך, ווען אין שטוב פֿאַלן־אַריין דעם פֿעטערס קינדער — צוויי ייִנגלעך מיט אַ מיידל. אַלע דריי צעקושן זיך שנעל און שטום מיט משה'לען. נאָכדעם שמייכלען די ייִנגלעך פֿאַרשעמט, מיט אַראָפּגעלאָזטע רויט־האָריקע קעפּ, ווי ביי אַלע קליינשטעטלשע ייִדן, און דאָס מיידל שטעלט זיך פּלוצלינג אַוועק פֿאַר'ן וואַנט־שפּיגל, לייגט־אַריין אַ שפּילקע אין מויל און הייבט־אויף די הענט צו די האָר. אין די אָפֿענע פֿענסטער טריפֿט אַ ווייך ווינטעלע, ערגעץ ברומען מידע בהמות, דאָס נאָנטע קלויסטערל גיסט־אָפּ דעם פֿאַרטראַכטן דרויסן מיט איינטאָניקע באַסיקע קלאַנגען, די רויטע שטראַלן לעשן זיך און די שטוב ווערט אָנגעגאָסן מיט יענעם וואונדערלעכן ליכט, וואָס איז ענלעך צו אַ וואַסערל אין אַ שאָטן און וואָס האָט די אייגנשאַפֿט צו לינדערן אַ בייז האַרץ. אין דעמדאָזיקן ליכט קאָן מען אַלץ גוט און דייטלעך זען, אָבער אין דער אייגענער צייט שפּירט מען זיך עפּעס באַשיצט און פֿאַרבאָרגן אונטער אַ זיידענעם טונקעלן פֿליגל.

די באָבע דרעמלט מיט'ן שטעקן אין האַנט און די ברוסט באַוועגט זיך איר נישט. אָדער דאָס איז אַ מענטש, אָדער אַ געשטאַלט פֿון יענער וועלט. מען קאָן נישט וויסן, ווער און וואָס דאָ

זיצט. אָבער פּאַרוואָס ציט אַזוי משה׳לען צו איר, פּאַרוואָס קאָן ער נישט אָפּרייסן זיינע אייגלעך פון דעם הויפן ביינער און דעם גראָבן שטעקן צווישן די קני? פּאַרוואָס שניידט זיך אים אַלץ טיפער און טיפער אַריין אין זכרון איר לעצטער קוק?

פון קיך קומט אַריין די מומע מיט טיי און צוקער-לעקעכלעך. זי שנורעוועט די ליפּן און רעדט זייער פריינטלעך:

— גענים עפּעס, משה׳לע, גענים עפּעס דערוויילע, שעם דיך נישט...

עס ווערט פינסטער, כאָטש דרויסן איז נאָך צעגאָסן דאָס ליכט, און איבער׳ן צלמ׳ל פון קלויסטערל וואַקסן-אויס דריי נידעריקע קליינשטעטלדיקע שטערנדלעך. דידאָזיקע שטערנדלעך ווינקען צו משה׳לען גלייך אין אויג אַריין, פּונקט ווי זיי וואָלטן אַרויסגעשיקט געוואָרן אויפ׳ן הימל מיט אַ דירעקטער שליחות צו אים, אָבער ער פאַרשטייט נישט זייער לשון. קוקט ער אַרויס צו זיי און זעט, ווי עס לעשט זיך צאַרט און שטיל דאָס לעצטע טאָג-ליכט צווישן די נידעריקע וואָלקנדלעך און ווי לייכטע אָוונט-שאָטנס וויקלען זיך אַרום די הייזלעך און דעם קלויסטערל. די אייגענע שאָטנס וויקלען זיך אויך אין אים און עס ווערט אים וואונדערלעך גוט און רואיק אויף דער נשמה. וואָס עס געשעט וואָלקנדלעך, דאָס געשעט אויך מיט אים, פּונקט ווי אייביקע פעדים וואָלטן אים געבונדן מיט זיי. און מיטאַמאָל דערפילט ער יענע זיסע שפּירונג, וואָס ער האָט שטענדיק ווען ער דאַוונט נישט-געאיילט און ריין, ווען זיין האַרץ גיסט זיך אַריין אין די ווערטער, און צווישן די שאָטנדיקע וואָלקנדלעך שווימט-אַרויס שיינדעלעס פּנים מיט פאַרבענקטע אויגן און אים דאַכט זיך, אַז ער הערט אַ ווייט שעפּטשען:

— משה׳לע, זאָלסט מיך ליב האָבן... זאָלסט מיך ליב האָבן...

די באָבע עפנט די אויגן, ווי אַ מענטש וואָס האָט נישט געשלאָפן. זי הייבט זיך אויף פון קאַנאַפּע מיט נישט-געבויגטע קני און גייט-צו צו משה׳לען מיט אַ גוף וואָס לעבט שוין נישט. פּאַמעלעך לאָזט זי אַראָפּ איר קאָפּ צו אים, טונקט-איין אין אים

אירע אויסגעלעבטע, אויסגעקוקטע אויגן און רופט זיך אָן צו אים מיט איר קייענדיק לשון:

— נו, וואָס טראַכסטו, מיין קינד?...

און ער דערפילט איר בייניקע האַנט ביי זיך אויפ'ן האַלדז: דער באָבעס קאַלטע פינגער גלעטן אים. משה'לען דאַכט זיך, אַז דער אַלטער אָפּגעלעבטער שטאַם וויל משיג-זיין דאָס יונגע גרינע ייגעלע.

— איך טראַכט נישט, באָבע...— זאָגט משה'לע, אַ פאַרשעמ-טער: — איך קוק אַזוי אין דרויסן.

און די באָבע בייגט זיך-צו נאָך נענטער:

— איז דיר אומעטיק?

— ניין...

די באָבע דרייט זיך ווידער אויס ווי אַ טישל, גייט-צו מיט נישט-געבויגטע קני צו דער שוועל פון דער קיך און הייסט אָנ-צינדן די לאָמפּ.

אין שטוב שווימט-אַריין דער פעטער מיט נאָך אַ פעטער, וואָס הייסט חיים, און זיינע קינדער. מען איז געקומען זען דעם גאַסט. דער אַנדערער פעטער איז אויך אַ געלער, אָבער ער האָט זייער אַ ברייטע און זייער אַ לאַנגע גוט-צעקאַמטע באָרד, וואָס ליגט אים אויף דער ברוסט, ווי אַ קליינע געלע קאָלדרע. פון אונטער'ן שטערן קוקן אים אַרויס צוויי יונגע בלאָע לאַכנדיקע אויגן. אונטער די אַרבל האָט ער מאַנזשעטן, אונטער דער באָרד — אַ מאַנישקע. בכלל מאַכט ער אַן איינדרוק פון אַ ייד, וואָס האָט זיך ליב צו פּוצן. אייגנטלעך איז ער שטאַרק ענלעך צו משה'לעס טאַטן, אָבער ער איז יינגער, שענער און רואיקער פאַר אים. ער האָט אויך אַ זמר'ל אין נאָז, אָבער דאָס איז אַ באַ-שטימט זמר'ל — די טראָפּ פון דער תורה. ער איז דער שטעטלשער בעל-קורא, און טיילמאָל אין אַ מיטן שמועס, פאָרט ער פלוצלינג אַרויס:

— צו את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך, כתית למאור...

משה'לען איז ער באַלד, פון דער ערשטער מינוט, געפעלן. די בלאָע אויגן, די גרויסע באָרד, דאָס זמר'ל אין נאָז און די

רויִקע באַוועגונגען דערוועקן צו זיך עפּעס אַ לייכטע באַציִהונג און מען באַדאַרף זיך גאָרנישט שעמען פאַר דעמדאָזיקן ייִד. דאָס איז אַ ייִד, וואָס מען קאָן זיך אים קענטיק אַנידערזעצן אויף די קני, ווי ביי אַן אייגענעם טאַטן, און מען קאָן מיט אים רעדן אַלץ, וואָס עס קומט אויף דער צונג. די ווערטער באַדאַרף ער נישט קלויבן, ווי ער טוט עס מיט גרויס שווערקייט, בשעת ער רעדט מיט דער מומען אָדער מיט דעם ערשטן פעטער.

— געוועזן גוט צו פאָרן, האַ? — נעמט ער אים אַריין צווישן די קני און קוקט אים אָן מיט לאַכנדיקע, ייִנגלש-שטיפערישע אויגן.

— איך האָב געזען אַסך וועלדער און טייכן!... זאָגט משה'לע אַרויס שטיל און ערנסט, פונקט ווי ער רעדט מיט שיינדעלען.

לייגט אים דער פעטער צו צום אויער די לאַנגע באָרד מיט עפּעס אַ ריח פון אַ מאַנסביל און פרעגט זייער שטיל, ווי אַ ייִנגל ביי אַ ייִנגל:

— נו, און אַ בער האָסטו געזען?...

דערהערט דידאָזיקע פראַגע, דערשפּירט משה'לע זייער אַ שטאַרקע נויטווענדיקייט צו זאָגן עפּעס אַ ליגן. פאַרטראַכט ער זיך עטוואָס און רופט זיך אָן:

— איין בער האָב איך געזען... איין בער... נעבן אַ קרעטשמע... אינמיטן אַ וואַלד. ער איז געשטאַנען מיט גריבע גלעזערנע אויגן און...

— און האָט דיך געוואָלט אויפעסן?... כאַפּט-אונטער דער פעטער מיט אַ ייִנגלשן געלעכטער.

און האָט מיך געוואָלט אויפעסן... — זאָגט משה'לע ווייטער, פילנדיק ווי דער ליגן צעוואַקסט זיך. — האָב איך מיך זייער דערשראָקן. אָבער קושע דער בעל-עגלה האָט גענומען שמייסן דאָס פערד און מיר זענען ניצול-געוואָרן...

— אויב אַזוי, האָסטו דאָך געוויס געזען אַ וואָלקעלאַק אויך? — פרעגט ווייטער דער פעטער.

— אַ וואָלקעלאַק? — פאַרטראַכט זיך משה'לע און שפּירט שוין כמעט נישט, אַז די גאַנצע מעשה איז אַ ליגן. — נו אוודאי,

אַ וואָלקעלאַק האָב איך אויך געזען. ער איז געהאַנגען אויף אַ בוים...

— אַליין, צי מיט כת־לצנים...

— פריער אַליין, דערנאָך מיט כת־לצנים...

— כאַ־כאַ־כאַ!... — צעלאַכט זיך דער פעטער מיט אַ מאָדנעם פאַרבאָרגענעם און רעטענישליכן געלעכטער, פונקט ווי ער וואָלט מיט׳ן ייִנגל געפירט עפּעס אַ שמועס פון געהיימע פאַרשווערער.

— אָבער, פעטער, איך האָב געזען אַ מכשפה אויך, — צע־שפּילט זיך שוין אין משה׳לען די פאַנטאַזיע: — פאַרטאָג האָב איך זי געזען... פון אַ וועלדל איז זי אַרויס... מיט אַ שוואַרצער טוך איבער׳ן קאָפּ און מיט קרומע פיס...

— פאַרטאָג, זאָגסטו? די הענער האָבן שוין געקרייט?

— ניין, די העגער האָבן נאָך נישט געקרייט...

משה׳לע מיט׳ן פעטער קוקן זיך איבער ווי צוויי פאַרשווע־רער; דער פעטער קוקט פון אויבן־אַראָפּ, דאָס ייִנגל פון אונטן־אַרויף. אינ׳ם פעטערס אויגן שפּרינגען־אום שפּיציקע פייערלעך, ווי ביי אַ מענטש, וואָס וויל לאַכן און האַלט זיך איין, אָבער פּלוצ־לינג פּאַטשט ער משה׳לען אָן אויפ׳ן אַקסל און נעמט לייענען די תורה:

— כּן בנות צלפחד דברת, נתן תתן להם אחזת נחלה...

דער פעטער חיים הייבט זיך אויף. און משה׳לע דערשפּירט מיטאַמאָל, אַז ער, משה׳לע, האָט גערעדט נאַרעשקייטן און ליגנס. אָבער ער שעמט זיך עפּעס נישט, עס אַרט אים נישט, פונקט ווי דער פעטער חיים וואָלט געווען אַ ייִנגל, מיט וועלכן עס איז אַזוי גוט צו רעדן נאַרעשקייטן און ליגנס.

דעם פעטער חיימ׳ס קינדער קוקן אויף משה׳לען פרעמד און צוריקגעהאַלטן, אָבער אין דערדאָזיקער פרעמדקייט שפּירט זיך דאָך פאַרבאָרגענע ליבע פון אייגן בלוט. דאָס זענען אַכט שיינע מיידלעך, און משה׳לע ווייס, אַז עס איז פאַראַן נאָך אַ ניינטע, וואָס הייסט טעמעלע. די מיידלעך רעדן און לאַכן און קוקן אויפ׳ן גאַסט. משה׳לע שפּירט, אַז דאָ, וואו זיי זיצן, מוז זיין וואַרעם, אָבער ער שעמט זיך צוצוגיין צו זיי. די מומע טראָגט פון דאָרטן

אַריין טיי מיט צוקער־לעקעכלעך און איבער דער שטוב צעטראָגן זיך צוויי זמר׳לעך: ביידע פעטערס זינגען אונטער דער נאָז. אין דרויסן איז שוואַרץ און אין דערדאָזיקער שוואַרצקייט ליגן קליינע הייזלעך און קוקן מיט ליכטיקע פענסטערלעך, פונקט ווי שוואַרצע קעץ מיט געלע אויגן. אין הימל, בלינצלען שטערנדלעך און דאָס ליכט טריפט פון זיי, ווי גאָלדענע שנייעלעך.

משה׳לע טרינקט שוין ווידער טיי צוזאַמען מיט די פעטערס און שוועסטערקינדער. ער זיצט נעבן אַכט בלאָנדע מיידלעך און עס איז באמת וואַרעם נעבן זיי. אַלע אַכט מיידלעך האָבן ווייסע ציין און בלאָע אויגן. בשעת זיי לאכן, בלענדט דאָס אויג פון דער ציין־ווייסקייט און עס דאַכט זיך, אַז זיי האַלטן שטיקלעך שניי אין מויל. די פעטערס שמועסן איצט מיט אַ געוויינטער לאַנגווייליקייט, וואָס שטערט זיי קענטיק נישט, פון די פיינשטיינס, די רייכסטע פאַמיליע אין שטעטל, פון עליות, פון שדכנות, פון נאַפט, קעלבער און געטריקנטע יאַגדעס. ווײַלעוויִיז הייבט זיך אויף די באָבע מיט נישט־געבויגטע קני און דרייט זיך אַרום טיש מעכאַניש, ווי אַ געמאַכטער מענטש. מיט אַלטע אויסגעקוקטע אויגן קוקט זי אָן די קינדער און די אייניקלעך און וואַרפט באַזונדערס וואַרעמע בליקן צו משה׳לען. דאָס ערשטע גלאָז טיי האָט מען איר דערלאַנגט, אָבער זי האָט נאָך אַלץ נישט געטרונקען. איר האַנט, וואָס טראָגט דאָס לעפעלע טיי צו די ליפּן, ציטערט אַזוי, אַז דער טיי גיסט זיך אויס אינגאַנצן און צו די ליפּן קומט אַ טרוקן לעפעלע. פּרובט זי אָנבויגן דעם קאָפּ צו דער גלאָז, אָבער דאָס העלפט אויך נישט: דער קאָפּ שאָקלט זיך אויך אַזוי שטאַרק, אַז די ליפּן קאָנען נישט אָננעמען דעם ברעג פון גלאָז. דעמאָלט ווערט נמאס דער באָבען צו מוטשען זיך, הייבט זי אויף די אַלטע אויגן און קוקט בעסער אויף די קינדער, און אַ שמייכל, אַ לאַנג אָפּגעלעבטער שמייכל פּרובט זיך אַדורכגנב׳ענען דורך אירע אַלטע טויטע ליפּן און דורך דער אַלטער הויט פון פּנים.

— דו ביזט אַלעמאָל אַ שעמעוודיקער? — פרעגט משה׳לען דעם פעטער חיים׳ס עלטסטע טאָכטער.

זי איז אַ הויכע איבערגעוואַקסענע מויד און האָט שוין אַ

אַ חתן, פון אירע אויערן בלישטשען־אַרויס קליינע אוירינגלעך, און בריית־מאַמעדיק זיצט זי בײַם טיש.

— פאַרוואָס שווייגסטו? — פרעגט זי נאָכאַמאָל — זאָג, דו ביזט אַ שעמעוודיקער?

— יאָ... — ענטפערט משה'לע מיט אַראָפּגעלאָזטע אויגן און מיט רויטע פלאַמענדיקע בעקלעך.

די מיידלעך צעלאַכן זיך, אָבער משה'לע שפירט פון זיי דעם ריח פון אייגן בלוט. אין אַ ווײַלע אַרום שמועסט ער מיט זיי פון אַ צירק, וואו ער איז קיינמאָל נישט געווען, און ער האַלט זיך גאַנץ פריי. מיט יעדער מינוט ווערט ער נענטער צו זיי און זיי נענטער צו אים, און איצט דאַכט זיך אים, אַז דאָס זענען זײַנע שוועסטער.

— משה'לע, מאָרגן זאָלסטו קומען צו אונדז, דו הערסט? — רופט זיך אָן אַן אַנדער מיידל. — מיר וועלן גיין זען דעם טייטש אויפ'ן שטריק. דאָ וועט גיין אַ טייטש אויפ'ן שטריק...

— ווען? — פרעגט משה'לע שטאַרק פאַראינטערעסירט.

— אין אַ פּאָר טעג אַרום. אָבער דו זאָלסט קומען צו אונדז מאָרגען.

— גוט, — ענטפערט משה'לע און פילט זיך ווי אין אַן אייגענער סביבה.

פאַר דער גאַנצער צייט שפירט מען נישט די מומען. דאָס איז אַ שטילע ייִדענע, וואָס איז געוויינט צו דער קיך און צו פּראַצע. אויף דער באַק האָט זי אַ גרויסע בראָדאַווקע און האַלט שטענדיק אַראָפּגעלאָזט די אויגן און די הענט, ווי אַ האָרעפּאַשנער מענטש.

ביידע געלע פעטערס הייבן זיך אויף און קוקן זיך אָן, ווי יינגלעך פאַר אַ שפּיל. נאָכדעם נעמט דער פעטער חיים אין איין האַנט דעם שטעקן, די צווייטע, אַ ווייכע און אַ וואַרעמע, דערלאַנגט ער משה'לען און זאָגט „אַ גוטע נאַכט". דאָס אייגענע טוען באַלד אַלע אַכט מיידלעך און אַז זיי גייען־אַרויס פון שטוב, ווערט אַזוי שטיל, פּונקט ווי פּופּציק מענטשן וואָלטן מיטאַמאָל פאַרלאָזט זייערע ערטער און ערגעץ אַנטרונען געוואָרן. די נאַכט אין

דרויסן ווערט אַזוי ווי שוואַרצער, אַרומגעשלאָסענער, דאָס פייער אין לאָמפ ווערט אַזוי ווי קלענער און דער מומעס הענט קלאַפּן שוין ערגעץ אין ,שלאָפצימער איבער קישנס און פערענעס. אין שטוב איז שטיל און עס שווימט נאָר ארום, ווי אַ גרויסע פליג, דעם פעטערס גאָז-זמר׳ל. זיינע יינגלעך זיצן מיט פאַרשלאָפענע אויגן און פאַרקוועטשטע ליפּן און דאָס מיידל שטייט פאַר׳ן וואַנט-שפּיגל מיט שפּילקעס אין מויל און לאָזט זיך פונאַנדער די האָר. פון שלאָפצימער דערנענט זיך די מומע מיט אירע קלאַפּנ- דיקע הענט. באַלד מאַכט זי אַ ברייט הויך געלעגער נעבן פענסטער און קלאַפּט עס צו. דאָס איז אַ געלעגער פאַר משה׳לען.

— דו ווערסט דאָ שלאָפן, משה׳לע, — זאָגט די באָבע מיט איר קייענדיקן קול און גיט אים אַ קוש אין קאָפּ. — ביי אַייך לייענט מען קריאת-שמע פאַר׳ן שלאָף? לייען דאָ אויך, משה׳לע, פויל זיך נישט.

צענטעס קאַפּיטל.

די באָבע גייט=אַרויס פון צימער פּאַוואָליע, לאַנגזאַם, מיט אירע נישט-געבויגטע קני און דער פעטער מאַכט-צו די פענסטער.

— דו ווייסט, משה=געצעלע, — ווענדט ער זיך פלוצלינג צו משה'לען און לייגט אים צו אַן איבעריקן נאָמען, — ביינאַכט וועט זיין אַ שלאַקסר'עגן... אַלע שטערן זענען צעלאָפן געוואָרן, ווי הי־נער פאַר אַ קאַץ...

און צעלאַכט זיך מיט פאַרקוועטשטע אויגן.

משה'לע פאָלגט דער באָבען, און אַז ער לייגט זיך אויף זיין ווייכן געלעגער, מאַכט ער צו די אויגן און לייענט קריאת-שמע מיט אַ ריין האַרץ. נאָכדעם באַפאַלט אים אַ געדיכטע שטילקייט צוזאַמען מיט אַ געדיכטער שוואַרצקייט פון אַ קליינשטעטלדיקער זומערנאַכט און ער ווערט תיכף איינגעשלאָפן. אים חלומ'ט זיך אַ וואָלקעלאַק מיט הינערשע פיס און מיט אַ גרינער צונג, אַ וואַלד מיט דריי בערן און אַכט מכשפות מיט רויטע פייערלעך אין די הענט אין אַ געדיכט שוואַרצער נאַכט, וואָס ליגט נאַר די אויגן ווי אַ באַרג פעך. פלוצלינג שפּרינגט-אַרויף דער וואָלקעלאַק אויף

די מכשפות, פאַרלעשט זיי די פייערלעך אין די הענט און הייבט אָן קלאַפּן אין אַ פּויק. די קלעפּ זענען אָבער אַזוינע שטאַרקע און שרעקלעכע, אַז די ערד וויגט זיך און זינקט־אַראָפּ, פּונקט ווי זי וואָלט זיך אָפּגעריסן פון איר שטענדיק אָרט און פאַלט־אַראָפּ ערגעץ אין אַ תהום. משה׳לע וויל אויסשרייען, אָבער באַלד רייסט ער אויף מיט כח די אויגן, פּונקט ווי עמעץ וואָלט זיי אים פריער פאַרקוועטשט, און דערזעט מיט אַמאָל, אויף איין רגע, אַ בלענד־ליכטיקן דרויסן, וואָס ציטערט פון אימה׳דיקע קלעפּ, פּונקט ווי מיליאָנען ריזן וואָלטן זיך געראַנגלט אין דער לופטן, און אין דער ליכטיקייט, וואָס איז צעגאָסן אַרום זיין געלעגער, באַוועגט זיך עפּעס אַ שוואַרצע פיגור מיט אַ ברענענדיק ליכט אין דער האַנט. אַ ווײַלע דאַכט זיך אים, אַז די ערד זינקט נאָך אַראָפּ, ווי פריער אין שלאָף, און אַז די שרעקלעכע קלעפּ אין דרויסן זענען דעם וואָלקעלאַקס, וואָס קלאַפּט אין פּויק. אָבער די ליכטיקייט ווערט באַלד אַנטרונען, ווי אַ פּאָך פון אַ פליגל, און אַז די קלאַפּעריי ווערט שטילער, דערהערט ער, ווי אַ שלאַקסרעגן, געוויגט פון ווינט, פּאַטשט די פענסטער מיט אַ געוואַלטיקער קראַפט. אַ ווײַלע איז שטאַרקער די קלאַפּעריי, אַ ווײַלע דער שלאַקסרעגן, פּונקט ווי ביידע וואָלטן זיך טוישן איינע נאָך די אַנדערע, און אַלע צוויי מינוט ווערט אָפּגעגאָסן די וועלט מיט אַזאַ אימפּעט־ליכט, אַז מען קאָן זען יעדעס טראָפּעלע רעגן.

עמעץ אַ שוואַרצער, מיט אַ געלער פלאַם פון אַ ליכט, בייגט זיך אָן צו אים, און משה׳לע דערקענט די באָבען.

דו שרעקסט זיך?... — הערט ער איר קייענדיקן לשון צוזאַמען מיט אַן אָטעם פון יענער וועלט — שרעק זיך נישט... נישטאָ זיך וואָס צו שרעקן, מיין קינד... גאָט איז אַ גוטער. גאָט טוט אַלץ פון דעם מענטשנס טובה וועגן... שלאָף, שלאָף, משה׳לע, אויב דו ווילסט, וועל איך זיצן נעבן דיר...

משה׳לע ווייס נישט וואָס צו ענטפערן. איין זאַך איז קלאָר, אַז ער שרעקט זיך, און אין דעם שלאַקסרעגן, וואָס איז געמישט מיט דונערן און בליצן, זעט אים אויס דאָס הייזל, ווי אַ פּאַפּיר־הייזעלע וואָס קאָן אַ ליאַדע מינוט אומפאַלן. אים דאַכט זיך, אַז

די ווענט וויגן זיך, אַז די פּאָדלאָגע טאַנצט און די פּענסטער בייגן זיך אויס, ווי שטרוי אין אַ ווינט. אויסערדעם פּעלן דאָ קיין וואָלקעלאַקעס אויך נישט. אָט שפּרינגט־אום איבער דער וואַנט אַ וואָלקעלאַק מיט אַ גרינער צונג און אַ צווייטער גייט איבער'ן באַלקן מיט'ן קאָפּ אַראָפּ. אונטער משה'לעס האָר לויפט־אָן אַ קאַלטער שווייס און דער אָטעם האַקט זיך איבער. ער וויל עפּעס זאָגן דער באָבען און קאָן נישט, אָבער אַז ער באַהערשט זיך עטוואָס, רופט ער זיך אָן צו דער באָבען שטיל און איינפאַך:

— באָבע, איך שרעק מיך...

דעמאָלט זעצט זיך אַנידער די שוואַרצע פיגור אויף זיין געלעגער מיט'ן שטעקן אין איין האַנט און מיט'ן ליכט אין דער צווייטער. די דונערן און בליצן הערן נישט אויף, דער שלאַקסרעגן פּאַטשט דאָס הייזל און די ערד נאָך שטאַרקער, נאָך געדיכטער. די וואָלקעלאַקעס מיט די גרינע צינגער מערן זיך און עס גלויבט זיך נישט, אַז דידאָזיקע שוואַרצע פיגור מיט'ן שטעקן און ליכט אין די הענט זאָל קאָנען באַשיצן פון זיי. אָבער אַ וואַרעמקייט גייט פון איר אויף, אַזוי ווי די וואַרעמקייט פון אַ פאַר'עקשנ'טן שטאַרקן מענטשן וואָס שטייט אויף דער וואַך, און משה'לע שפּירט, אַז זי באַשיצט יאָ, אַז דער פּחד טרעט־אָפּ. פּאַמעלעך און זאַכט ווערט איינגעזונקען זיין יונג און מיד מח'ל אין דעם שוואַרצן רויך פון שלאָף.

צומאָרגנס שטייט ער אויף געזונט און פריש אין אַ שטוב מיט אַסך זון, און אַז ער כאַפּט זיך אַראָפּ פון געלעגער און קוקט־אַרויס פון פענסטער, זעט ער, ווי די שטיינער אין געסל זענען אַרויסגערוקט פון זייערע ערטער און אַז די ווענט פון הייזער, וואָס שטייען אין שאָטן, זענען באַדעקט מיט גרויסע רעגן־פלעקן. אָבער אויף אַלץ ליגט עפּעס אַ גלאַנץ פון אַ ניי און פריילעך לעבן. הינער, הענער, הינט, קעץ און חזירים און ציגן שפּאַצירן איבער'ן געסל און זוכן מיט אַראָפּגעלאָזטע קעפּ אין דער פרישער אויסגעפּאַטשטער ערד. אונטער'ן הימל דרייען זיך טויבן און שוואַלבן און די לופט איז קלאָר און ריין, פּונקט ווי אַן אויסגעוואַשענע. עס איז אָנגענעם איינצואָטעמען דידאָזיקע לופט,

אין וועלכער עס שפּירן זיך די קילע גראָז־ריחות פון אַ קליין שטעטל.

עס איז נאָך אייגנטלעך גאַנץ פרי, אָבער דער פעטער שווימט שוין אַריין פון גאַס מיט אַ זמר׳ל אין נאָז. ער ציט די עקן באָרד און שמייכלט צו משה׳לען מיט פאַרקוועטשטע אויגן.

— האָסטו שוין געדאַוונט, משה־ירוחמ׳ל? — גיט ער אומגעריכט אַ פרעג און שווימט תיכּף ומיד אַריין אין צווייטן צימער.

די מומע בראָקט און קלאַפּט אין קיך, פּונקט ווי אַ מאַשין, און באַלד קומט אַריין די באָבע מיט דעם פעטערס קינדער, און עס הייבט זיך אָן דער טאָג. די נעכטיקע פרעמדקייט איז אַנטרונען געוואָרן, און דעם פעטערס קינדער באַגעגענען אים, ווי אַן אַלטן באַקאַנטן, אָבער מיט יענעם שמייכעלע אויף די ליפּן, וואָס אַזוי קאָן נאָר שמייכלען אייגן בלוט צו אייגן בלוט.

משה׳לע שטעלט זיך אַנידער דאַוונען און סטאַרעט זיך נישט צו טראַכטן פון זייטיקע זאַכן. דאָס איז נישט לייכט. דער קאָפּ און דאָס האַרץ זענען פול מיט אײַנדריקן, וואָס שווימען אין אים גאָר אָן זיין רצון. אָבער אַ שטיק רואיק האַרץ גיט ער פּאָרט אַוועק דעם דאַוונען, אַ שטיק רואיק האַרץ, וואָס ליגט אין אים צרגעץ, ווי אַ גרין אינזעלע צווישן שוימענדיקע כוואַליעס. נאָכ׳ן דאַוונען קוקט ער בעסער אַרום די שטוב, און אַז ער גייט צום ערשטן מאָל אַריין אין צווייטן צימער, דערזעט ער פּאָליצעס מיט ביכער, פּונקט ווי ביים טאַטן. אָבער דאָס זענען אַנדערע ביכער — יידעשע, אויף עברי־טייטש. עפענט ער איין בוך אין אַ שיינעם אײַנבונד, לייענט ער: „אַ פריש, געשמאַק ווינטעלע האָט פאַמעלעך געבלאָזן און פון די וואָלקנס, פון׳ם שטורמווינט איז נישט געווען אפילו קיין זכר. דער אָפּגע׳טובל׳טער אויסגעפוצטער וואַלד איז געשטאַנען ווי אַ חתן־בחור אין אַ נייער גרינער זופּעצע, געמאַכט ערשט אין פרילינג, און געשיינט, געלויכטן, ווי דער ליכטיקער מאָרגנשטערן, וואָס האָט, לויפנדיק פאָראויס, געבראַכט די פרייליכע בשורה, אַז אָט באַלד קומט צופאָרן די זון — די טייערע גאָלדענע מחותנת׳טע, און די חתונה וועט זיך אָנהייבן... וואָס איז דאָס פאַר אַ בוך? וואָס זענען עס פאַר אַ ווערטער? גאָר פריש

גאָר נײַ קלינגט עס אים, פונקט ווי אַ מכשף וואָלט אים אַרײַנגע־צויגן אין אַן אַנדער וועלט. עפנט ער אויף אַ צווייט דיק בוך, לייענט ער ווידער:

איז געווען אַמאָל אַן עילוי,
נישט געקענט די וועלט אפילו,
נישט געווען אין קלאַס.
פרום דער טאַטע, פרום די מאַמע,
די משפחה — לומדים סאַמע,
גאָר פון עקסטען פאַס...

משה׳לע קומט ערשט צו זיך, ווען ער האַלט שוין אין האַנט דאָס דרייסיקסטע בוך. דאָס בלוט ברענט אין אים: ליי ע נ ע ן. אָבער וואו קאָן מען דאָ לייענען? אָט איז די באָבע. אין אירע אַלטע אויסגעקוקטע אויגן איז צונויפגעזאַמלט דאָס לעצטע ביסל לעבן און ליבע און זי קוקט אויף אים ווי דריי מאַמעס צוזאַמען, זי קוקט אויף אים — און עס דאַכט זיך, אַז זי וויל אים אַרײַנ־נעמען אין זיך, אין איר אַלטן גוף אַרײַן, פונקט ווי אין אַ שטי־בעלע, און פאַרשליסן אים דאָרטן און פאַרבאָרגן, אַז קיינער זאָל אים נישט אַרויסזען. און משה׳לען זעט זי שוין נישט אויס אַזוי אַלט און ער שפּירט שוין אויך נישט אַרום איר דעם ריח פון יענער וועלט. איצט שפּירט ער שוין פון איר דעם ריח פון זיין אייגענעם טאַטן און דעם ריח פון זיך און זיין היים, וואָס איז, קענטיק, אומבאַמערקט איבערגעטראָגן געוואָרן פון דאַנען אַהין. און ער ווייס שוין פאָראויס, אַז ער האָט זי ליבער פון טאַטן און דער מאַמען, אַז ער האָט זי ליבער פון זיך אַליין און פון אַלץ אין דער וועלט. עס איז גוט צו זיצן נעבן איר, ווי עס איז גוט צו שפּירן, אַז מען איז ערלעך, אז עס איז דאָ אַ גאָט אויף דער וועלט און אַז אין דרויסן שיינט גאָטס זון. און עס איז גוט צו הערן איר אַלטן קייענדיקן לשון, ווי עס איז גוט צו הערן אַ פלייט און אַ טרעל פון אַ פרימאָרגן־פויגל. צוליב דער באָבען אַליין האָט זיך געלוינט צו קומען, צוליב דער באָבען אַליין איז כדאי געווען די נסיעה.

און דאָס, וואָס די באָבע איז אַלט דרייאונניינציק יאָר, האָט אויך עפּעס אַ גרויסע באַדייטונג פאַר משה'לען. דרייאונניינציק יאָר קאָן נישט לעבן אַ מענטש, אָבער די באָבע לעבט. די לעצטע יאָרן האָט איר גאָט, קענטיק, ספּעציעל געשענקט, און אַ ליאַדע מינוט קאָן ער זי רופן צו זיך, די באָבע באַדאַרף אַלזאָ נישט קראַנק ווערן, כּדי צו שטאַרבן ווי אַלע מענטשן. די באָבע קאָן נאָר דעמאָלט שטאַרבן, ווען גאָט וועט זי רופן צו זיך; שטייט זי אַלזאָ אין אַן ענגער פאַרבינדונג מיט גאָט, מיט איין פוס אויף דער וועלט און מיט'ן צווייטן אויפ'ן הימל, און גאָט האָט זי שטענדיק אויפ'ן אויג. אויב אַזוי, איז זי דאָך נאָך גרעסער און הייליקער פון אַ צדיק, וואָרום זי געפינט זיך אי אויפ'ן הימל, אי אויף דער ערד. דאָס אַלץ האָט פאַר משה'לען גאָר אַ באַזונדער זין. און בשעת ער שטייט נעבן איר, דאַכט זיך אים שטענדיק, אַז אַ האַלבער גוף אירער לעבט אויפ'ן הימל און דער צווייטער אויף דער ערד.

אירע אַלטע אויגן טונקען זיך עפּטער איין אין אים, ווי אַ שאָטן אין אַ קלאָר וואַסערל:

— אפשר וועסטו עפּעס עסן?

אין אַ ווייַלע אַרום:

— אפשר וועסטו זיך צולייגן אָפּרוען?

און דערנאָך ווידעראַמאָל:

— דרויסן איז אַ שיינער טאָג, משה'לע. אפשר וועסטו גיין צום גלח אין גאָרטן?

די אַלטע אויגן טונקען זיך און טונקען זיך אין אים, און אים דאַכט זיך, אַז ער וואוינט אין איר, אין אָט דעם אַלטן גוף, ווי אין אַן אַלט שטיבעלע, און עפּעס אַ וואַרעמקייט, ענלעך צו אַ גרויסן תּענוג, נעמט אים דורך אַלע גלידער.

און עפּטער, בשעת דאָס ייִנגל זיצט פאַרטראַכט איבער אַ בוך, הייבט זי גאָר אָן דערציילן:

— אַמאָל אין אַ וואַלד געוואוינט, משה'לע... אַ טייך איז דאָרט דורכגעגאַנגען און אויפ'ן טייך איז אַ מיל געשטאַנען און אין מיל האָט מען תּבֿואה געמאָלט... דאָס ראָד האָט געקלאַפּט,

דער שטיין האָט געמאָלט און אַרום דער מיל איז אין הויכן גראָז דער זיידע אַרומגעגאַנגען... יונג איז געווען דער זיידע, אויף אַ פידל געשפּילט, און דער פּריץ לאַסקע האָט אים זייער טייער געהאַלטן... קיין דאַנציק האָט ער אים איינמאָל מיט אַ שליחות געשיקט... נאָר דו, זאָגט ער, מוזט פאָרן, איך האָב נישט קיין אַנדערן מיט אַזאַ קאָפּ און אַזוי ערלעך... פאָר, זאָגט ער, קיין דאַנציק, נאַ דיר אַ פּאַפּיר... איז דער זיידע קיין דאַנציק געפאָרן און האָט מיר אַ שנירל פּערל געבראַכט... אָבער, משה׳לע, דער זיידע איז שוין לאַנג נישטאָ און די פּערל זענען אויך נישטאָ... דער זיידע איז צו גאָט אַוועק... אַ יונגער צו גאָט אַוועק... איך לעב שוין באַלד דריי מאָל, וויפיל דער זיידע האָט געלעבט... און די פּערל משה׳לע, און די פּערל...

און אַ קלאָרע טרער, ווי אַ טראָפּעלע טוי אויף אַ גראָז צווייגל, איז אַרויסגעפאַלן פון איר אַלט אויג און זיך פאַרהאַלטן אין אַ קנייטש פון די באַקן.

— באָבע... — זאָגט משה׳לע פּלוצלינג מיט אַראָפּגעלאָזטע אויגן און נעמט-אָן איר ביינקע טרוקענע האַנט.

— וואָס, משה׳לע?

— איך... איך האָב אַייך ליב...

און ביי משה׳לען ווייזן זיך אויך טרערן אין די אויגן.